

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2009

Radko Pondělíček

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Radko Pondělíček

Jan Jesenský - Jessenius

*Vylíčení veřejné pitvy konané v Praze 8. června 1600 na pozadí jeho
vlastního díla.*

Praha 2009   Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a literatury.

1. Úvod

Představme si, jaká to tehdy musela být událost, když se na začátku XVII. století ve slavnostně vyzdobené Rečkově koleji sešli mocní lidé té doby, aby s posvátnou úctou sledovali to úchvatné divadlo, v Praze doposud nevídané. Jejich zrakům se naskýtal pohled, který byl přístupný pouze lékařům, a to ještě v omezené míře. Poprvé, pod vedením ne příliš známého vědce, který dorazil z Wittenberku, nahlédli do útroh lidského těla. Zážitek to musel být jistě fascinující i pro světem protřelé šlechtice, kteří byli na leccos zvyklí. Praha tehdy pod vládou Rudolfa II. zažívala jedno z nejlepších období své historie, kdy se do ní stahovali různí umělci a vědci, patřící k tehdejší evropské špičce. Kromě nich, jak už to obvyčejně bývá, přitahovala také spoustu pseudovědců a šarlatánů, kteří se pouze chtěli přihřát ve světle přízně vědychtivého panovníka. A císař Rudolf II. byl velmi štědrý mecenáš umění a vědy, takže svou příležitost uchopil pevně do rukou také Jan Jessenius, onen neznámý vědec přicházející ze saského Wittenbergu. Veřejná pitva, ač byl její účel jakýkoliv, byla ve Wittenbergu do jisté míry běžnou záležitostí a s trochou nadsázky by se dalo říct, že se na pitvy chodilo jako do divadla.¹⁾ Praha však na něco takového nebyla zvyklá, bylo to něco nového, něco neokoukaného, a tak se nelze divit ani velkému počtu návštěvníků, dychtivých spatřit to jedinečné divadlo. Touto událostí se Praha zařadila mezi přední evropská města a Jan Jessenius si bez nadsázky získal pevné postavení mezi historickými osobnostmi počínajícího XVII. století.

Ve své práci jsem se pokusil zhodnotit Jesseniem převyprávěnou pitvu z hlediska úrovně tehdejších anatomických znalostí. Jesseniovo dílo nelze v žádném případě pokládat za plnohodnotnou učební pomůcku pro lékaře XVII. století, ale spíše jako spisek, který se snaží

zpopularizovat tuto vědu širší veřejnosti a do jisté míry také přispět k autorovu budoucímu uplatnění. I tak ale mému účelu posloužil více než dobře. Při jeho hodnocení jsem se snažil oprostít od pohledu medika z počínajícího XXI. století, ale zároveň jsem se snažil tam, kde to situace vyžadovala, popsat skutečnost, bez které je místy Jesseniovo líčení pro eventuální čtenáře neuchopitelné. Nechtěl jsem, aby moje práce vyzněla příliš složitě, proto jsem své vysvětlivky umístil mimo hlavní poznámkový aparát. Výsledkem tohoto snažení jsou některé mé poznámky pod čarou.

Literatura, která se věnuje osobnosti Jana Jessenia je bohatě zastoupená nejen v českém jazyce, ale pochopitelně také ve slovenském jazyce.

Jako hlavní pramen jsem použil Jesseniovo dílo nazvané *Anatomiae Pragrae*, které vyšlo latinsky poprvé tiskem v roce 1601 ve Wittenbergu. Překlady do českého jazyka se toto dílo dočkalo až o celých čtyři sta let po svém prvním vydání, a sice v roce 2004 v nakladatelství Karolinum pod názvem *Průběh pitvy jím slavnostně provedené v Praze L. P. MDC, k níž byl přičleněn traktát o kostech*.²⁾ Součástí tohoto vydání byla i přednáška Prof. Borovanského, z níž jsem také čerpal v úvodu své práce. Tato přednáška byla zařazena do vydání Jesseniova díla jako úvod. Kromě toho obsahuje tato publikace také kompletní reprodukci latinského vydání Jesseniovy *Anatomie Pragrae*.

Dalším pramenem, ze kterého jsem použil některé citáty, bylo dílo od Tomáše Nejeschleby *Jan Jessenius v kontextu renesanční filosofie*.³⁾ Autor se zde zaměřil spíše na myšlenkový svět Jana Jessenia, ale jedna kapitola pod názvem Filosofie a medicína se dotýká i tématu mé práce. Kromě filosofických pojednání o Janu Jesseniovi obsahuje kniha také výbor z některých textů, jejichž autorem je buď sám Jessenius, nebo jeho současníci. Krátká pasáže je zde věnována i pražské pitvě a traktátu O kostech.

Při psaní práce týkající se Jana Jessenia nelze nevzpomenout významného českého historika Josefa Polišenského. Tento doyen československé historiografie měl velmi široký

záběr publikační činnosti⁴⁾ a nedá se o něm říci, že by měl jedno nosné téma, které by vyčerpával do všech podrobností. Vzdor této na první pohled neustálenosti má každá jeho publikace svou kvalitu a po odborné stránce jí nelze nic vytknout. Touto prací je i krátké dílo o životě Jana Jessenia, které pod názvem Jan Jessenský-Jesenius vyšlo v polovině šedesátých let dvacátého století.⁵⁾ Z tohoto díla jsem čerpal některé životopisné údaje o Jesseniovi.

Některé publikace, věnující se období počátku XVII. století, zejména dějinám rudolfínské Prahy a počátkům třicetileté války, Jessenia také zmiňují. Za všechny bych zde jmenoval vynikající monografii o císaři Rudolfu II. z pera českého historika Josefa Janáčka. Toto dílo se přirozeně nemohlo obejít bez krátké zmínky o první pražské pitvě a o Jesseniovi samotném.⁶⁾ Dalším, kdo se okrajově dotknul Jesseniova života, byl český historik Josef Petráň, z jehož díla jsem čerpal hlavně líčení konce Jesseniova života.⁷⁾

Kromě těchto významných publikací jsem také některé citace a údaje použil ze dvou českých slovníků, jmenovitě z Ottova slovníku naučného a z Riegrova slovníku naučného, které oba Jesseniovi věnovaly krátkou pasáž, ačkoliv oba omílají stejnou chybu ohledně Jesseniova působení na dvoře císaře Rudolfa II. Nicméně i tak nešlo psát práci týkající se Jessenia a tyto prameny zcela opomenout.⁸⁾

Je zcela pochopitelné, že osobnost Jesseniova významu nezůstala opomenuta ani v beletrii. Za všechny bych zde jmenoval dílo Vladimíra Körnera,⁹⁾ podle jehož předlohy vzniknul stejnojmenný seriál a film, věnující se osobnosti a dílu Jana Jessenia.¹⁰⁾ Z tohoto díla jsem čerpal hlavně v závěru své práce, kde jsem se snažil postihnout i Jesseniův otisk v dějinách a všeobecné povědomí o této historické osobnosti.

Výčet děl, ze kterých jsem čerpal, samozřejmě není úplný, zde jsem se snažil vyjmenovat pouze ty hlavní, ze kterých jsem vycházel. Ostatní publikace, které mi posloužily byť pouze jedinou větou, jsou obsažené v poznámkovém aparátu. Závěrem tohoto úvodu mi dovolu poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce, panu prof. PhDr. Jaroslavu

Čechurovi, DrSc, který mě během jejího psaní zásoboval nejen cennými radami a materiály, ale byl pro mě také morální oporou. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a své přítelkyni Vandě, kterým vděčím za to, že tato práce mohla vůbec vzniknout.

V Praze, 7.7.2009

1. Kapitola

Anatomie od dob starověkých po dobu Jessenia

Anatomie patří k základním kamenům studia medicíny. Bylo tomu tak i v minulosti a zajisté tomu tak bude i nadále. Tato vědní disciplína je první, se kterou přichází student medicíny do styku a kterou musí bezpodmínečně ovládat, pakliže chce být dobrým lékařem. V tom se dnešní studium od toho raně novověkého příliš neliší. Velké rozdíly jsou pochopitelně v objemu poznatků a samozřejmě je rozdílný i přístup k tomuto oboru.

Nejranější pozorování toho, co je uloženo v útrokách, pochází už od egyptských balzamovačů, kteří se jako vůbec první systematicky anatomii věnovali, ačkoliv pokroky v této vědní disciplíně byly až druhotným produktem jejich činnosti. Nicméně Egyptanům nelze upřít prvenství v tomto vědním oboru. Egyptští balzamovači nám své poznatky zanechali na papyru, který později dostal název Ebersův Papyrus.¹¹⁾ Tento papyrus pochází přibližně z roku 1550 před naším letopočtem a kromě pojednání o léčení některých nemocí se zde nachází také pasáž o srdci, kde je v náznacích zmíněna jeho hlavní úloha při distribuci krve v těle. Kromě toho se Egyptané věnovali také dalším vědním disciplínám souvisejícím s lékařstvím, například chirurgii a podobně. Se zánikem Egyptské říše se na dlouhá staletí vývoj lékařství přerušil.

Své znovuzrození zažila společně s rozkvětem starověkého Řecka a jeho vzdělanosti. Původně se samozřejmě nejednalo o anatomii¹²⁾ v tom významu, jak ji chápeme dnes. Lékařství a s ním i anatomie byla úzce provázána s dalšími vědami, které tehdejší myslitelé rozvíjeli. Za všechny jmenujme vědu nejvýznamnější, a sice filosofii. Není divu, že první řečtí lékaři byli zároveň zdatní filosofové. Jedním z významných představitelů řecké vzdělanosti

byl Hippokrates, který žil v pátém století před naším letopočtem. Hippokrates se snažil oprostit lékařství od pevně zakořeněných představ a předsudků, mimo jiné od náboženství a magie, ke které inklinovali starověcí lékaři. Věřili například, že nemoc je jakýmsi výrazem hněvu bohů a také k ní tak přistupovali. Na to vše reaguje Hippokratův spisek *Corpus Hippocraticum*, který se snaží tyto pověry vyvrátit. Ne nadarmo se proto o něm mluví jako o zakladateli moderní lékařské vědy. Jeho spisek se sice netýká přímo anatomie, ale lékařství obecně, nicméně nelze jeho jméno při psaní této práce opomenout. Tehdejší možnosti anatomického poznání limitovalo to, že Řekové neuznávali pitvy zemřelých. Prováděly se sice první vivisekce, tedy sekce živých zvířat, které přispěly k objasnění některých skutečností, ale anatomie lidského těla byla velkou neznámou. Navzdory tomu jsou některá pozorování Hippokrata a jeho žáků cenná a uznávaná. Hippokratovi je přičítáno také autorství jakéhosi prvního etického kodexu lékaře.

Dalším významným myslitelem starověku byl Aristoteles, který se sice věnoval příbuznému oboru, a sice biologii, ale to váhu jeho prací nesnižuje. Aristotelovy práce by se daly zařadit do oboru, později nazvaného srovnávací anatomie, neboť své poznatky z živočišné říše aplikoval u lidí. Jedná se zejména o některé fyziologické a anatomické zákonitosti.

Prvním skutečným anatomem v dnešním slova smyslu byl římský lékař Gallén, plným jménem Gallenus Claudius Pergamský. První začal pitvat zemřelá těla a kromě toho prováděl i vivisekce psů a jiných zvířat. Galén rozšířil práce svých předchůdců o nové a velmi cenné poznatky a dá se tak právem zařadit mezi otce anatomie.

Po pádu Říma dochází k všeobecnému úpadku společnosti a tak není divu, že i lékařství a s ním i studium anatomie ustupuje do pozadí. Těžiště anatomických znalostí se přesunulo na Blízký východ, kde se našlo mnoho autorů, kteří se snažili rozšířit původní řecké a římské poznatky. Za všechny jmenujme alespoň Avicennu,¹³⁾ perského lékaře, jehož práce

ve větší míře vycházely z Hippokratových, Aristotelových a Galénových. Avicenna měl to štěstí, že se k nim, jako osobní lékaře bucharského emíra, dostal. Právě v této době sepsal své nejslavnější dílo *Canon medicinae*,¹⁴⁾ které se stalo základní učebnicí anatomie pro tehdejší studenty lékařství. Kromě toho Avicenna experimentoval s některými druhy jedů a léků, které zkoušel také sám na sobě. Ukázal tak neobvyklý zápal pro vědu, který není vzdálen ani jeho následovníkům z dnešní doby. Vzdor některým faktickým chybám, které jeho dílo obsahuje, můžeme tuto knihu považovat za základní kámen středověké medicíny nejen na Blízkém Východě, ale také v Evropě. O vysoké oblíbenosti této knihy svědčí to, že byla přeložena do latiny a stala se tak průvodcem mnohých středověkých a raně novověkých lékařů. Nutno podotknout, že to bylo také způsobeno tím, že anatomie a potažmo lékařská věda na počátku středověku značně stagnovala, takže i tak staré dílo, jakým v té době byl *Canon medicinae*, mohlo obstát. To ovšem jeho význam v žádném případě nesnižuje.

První kritici tohoto díla se objevili až mnohem později v době renesance. Patřil k nim také významný lékař té doby, profesor na slavné Padovské univerzitě a osobní lékař Karla V., Andreas Vesalius. Ten začal opět, navzdory církevnímu zákonu, pitvat a všechny své poznatky zachytil v díle *De humani corporis fabrica libri septem*, které vyšlo v roce 1543. Tato velmi obsáhlá publikace o lidském těle je koncipována jako výklad jeho přednášek na Padovské univerzitě. Vesalius v něm zdůraznil význam pitvy při výuce anatomie a vyvrátil některé Galénovy a Avicennovy omyly. Přesto se ani on sám nevyvaroval chyb, mimo jiné o oběhu krve, kde se držel zažitých představ,¹⁵⁾ ovšem na druhou stranu také obohatil lékařskou vědu o nové poznatky, když objevil a popsal důležitou spojku mezi pupeční žilou a dolní dutou žilou.¹⁶⁾ Vzdor těmto chybám je autorem mnoha nových přístupů ke studiu anatomie. Jeho dělení anatomie, tzv. systematická, neboli soustavná anatomie se používá dodnes. Vesalius jako první rozdělil jednotlivé orgánové soustavy podle jejich původu a příbuznosti, což bylo z hlediska nepřehledné nomenklatury XVI. století revoluční, a to ho právem řadí

mezi zakladatele moderní anatomie. Vesaliova anatomie vyniká také svojí obrazností. Pro znázornění některých struktur využil autor alegorické obrazy člověka, takže nechybí na dnešní dobu možná trochu morbidní vyobrazení. Například člověk zbavený kůže v různé fázi rozpitvání stojící proti horám. Pokud odhlédneme od některých skutečností, připomínají Vesaliovy ilustrace názorná zobrazení, jak je známe z naší doby, samozřejmě bez okolní krajiny. Tělo stojí čelem, či zády k publiku, hlava natočená z profilu a ruce rozložené tak, že jedna je dlaní k publiku a druhá hřbetem. Není divu, že tak slavný učitel přilákal do Padovy spoustu významných vědců a učinil z ní neoficiální centrum evropské lékařské vzdělanosti.

Tím se dostáváme také do období, kdy na Padovské univerzitě studoval Jan Jessenius. Pro svá studia si nemohl zvolit lepší ústav, neboť univerzita v Padově byla oblíbeným místem, kam chodili za vzděláním lidé z celé Evropy, kteří zde nalézali ideální podmínky ke studiu anatomie a lékařství vůbec. Jako učitelé zde působili Realdo Colombo, žák Vesaliův, nebo budoucí profesor Jana Jessenia Fabricius. Fabricius se stal důstojným pokračovatelem v díle, započatém svým učitelem. Rozšířil některé Vesaliovy objevy, mimo jiné si všiml plicního oběhu. Pozoroval také žilní chlopně, ačkoliv jejich přesný význam popsat nedokázal. V této době již Jessenius nebyl studentem v Padově, neboť ve své pražské pitvě samostatný plicní oběh neuvádí a setrvává na zaběhnutých konvencích. Ačkoliv jeho pitva nebyla určena budoucím lékařům, slušelo by se o tomto objevu zmínit, neboť s jinými vědeckými názory publikum bez ostychu seznamuje. Právě z toho se dá usuzovat, že v době objevu žilních chlopní nebyl již Jessenius studentem Padovské univerzity.

Tato doba tedy znamenala velký pokrok ve studiu stavby lidského těla a jeho funkcí. Anatomické znalosti té doby byly na vysoké úrovni a nové poznatky stále přibývaly. Některé objevy, které na první pohled s lékařstvím nesouvisí, pomohly lékařské vědě v jejím rozvoji. Za všechny bych jmenoval takové, jako objev světelného mikroskopu, ale i jiné na poli chemie a ostatních věd. Tyto nově pojaté obory pomáhaly formovat lékařskou vědu tak, jak ji

známe i my dnes. Přes bouřlivý rozvoj těchto oborů patří anatomie stále k základům lékařských věd. Po tomto stručném úvodu se přesuneme k osobnosti Jana Jessenia a k rozboru jeho vlastního díla na poli lékařském.

2. Kapitola

Jan Jessenius z Jasené a pitva jím provedená v roce 1600

Když se řekne jméno Jana Jessenia, skoro každý si vybaví první veřejnou pitvu v českých zemích, která probíhala od 8. června 1600 v Rečkově koleji před zraky mocných té doby, což ukazuje spíše na její popularizační, než vzdělávací charakter. A jelikož byla v Praze první vůbec, můžeme usuzovat, že o ní byl velký zájem. Někteří autoři uvádějí počet přes tisíc lidí,¹⁷⁾ což svědčí pro původní domněnku. Sám Jessenius ale soudí, že se v obecnstvu nacházeli hlavně vědychtiví a vzdělání měšťané vedle slavných učenců té doby.

Pitva trvala čtyři dny do 12. června, což nebylo pro přihlížející příjemné vzhledem k tomu, že v této době nebylo běžné používání konzervačních prostředků. Proto se většina pitev prováděla v zimních měsících, kdy byly tyto problémy eliminovány za pomoci přírody. Dokonce i Jessenius se v úvodním slově k obecnstvu zmiňuje o tom „*jak je pro toto cvičení nevhodná sama doba.*“¹⁸⁾ Nezbývá než věřit Jesseniovu tvrzení, že k první pitvě v Praze a zejména k jejímu obecnstvu bylo alespoň milosrdné počasí, neboť „*po celý onen čas přispívalo ke zdaru chladno, nutné pro onu záležitost, i noční deště. Stále jasné počasí za dne pak dovolovalo pracovat pod širým nebem.*“¹⁹⁾ V letech 1604 a 1605 pak proběhly v Praze další dvě pitvy, které vedl opět Jessenius. Jednalo se o pitvy novorozence a mladé ženy.

Jesseniovo dílo týkající se jeho Pražské pitvy pochází z roku 1601, kdy vyšlo tiskem pod názvem *Anatomiae Pragae Anno M.D.C. abs se solenniter administratae historia*. Jedná se o důkladný popis právě proběhlé pitvy psaný podle tehdejších zvyklostí. Kromě samotného pojednání o pitvě se zde nachází i četná jiná tvorba, z hlediska dnešní logiky do učebnice anatomie nepatřící, ale v té době naprosto běžná, například poezie a také některé filosofické

úvahy vysvětlující některé fyziologické pochody lidského těla. Medicína, coby přírodní věda byla těsně spjata také s filosofií, což je v několika pasážích Jesseniovi *Anatomie Pragae* vidět. Je nutno poznamenat, že toto dílo nebylo ani tak učebnicí, jako spíš popularizačním spiskem velebícím studium lidského těla. Nesmíme také zapomínat, že v době, kdy proběhla pražská pitva, nefungovala vůbec lékařská fakulta při Karlově univerzitě, takže veřejná pitva měla spíše povzbudit v mocných lidech té doby zájem o lékařství a posílit tak pozici lékaře ve společnosti. Díky tomu je Jesseniovo dílo koncipováno jako přednáška, takže se to do jisté míry odrazilo na jeho stylu. Celý popis je psán s ohledem na čtenáře, potažmo na tehdejší laické publikum, před kterým se pitva v Praze konala, takže se v něm vyskytuje minimum odborných termínů a celé dílo je psáno velmi čtivým a poutavým jazykem. Některé funkční souvislosti jsou popsány do detailů, ale některé jsou opomíjeny. Bohužel už dnes nemůžeme přesně posoudit, nakolik se jedná o opomenutí s ohledem na posluchače a nakolik šlo o opomenutí z neznalosti. I sám Jessenius v úvodu své pitvy slibuje, že bude „s *Boží pomocí usilovat (...) o názornost předvádění, přístupnost a zároveň i stručnost v řeči tak, aby nikdo z vás nemusel litovat vynaloženého času.*“⁽²⁰⁾

Někteří pozdější autoři vyčítají Jesseniovi, že více méně opsal dílo Vesaliovo, které opatřil některými svými filosofickými úvahami, a tudíž nepřináší nic nového. Ovšem Jesseniovi nešlo o zkoumání nových věcí, spíše se snažil popsat pitvu širšímu publiku a tak zákonitě využil všech znalostí, kterým se naučil během pobytu v Padově. Sám autor radí budoucímu čtenáři: „*Poklesky, kterých se porůznu naskytne množství, podle své upřímnosti oprav a jestliže se ti tak zlíbí, užívej s mými Čechy tuto knížku a těš se z ní. Bud' zdrav.*“⁽²¹⁾ Zkusme se tedy do jeho díla ponořit a najít v něm poučení a cenná svědectví o události, která před více než čtyřmistry lety ohromila celou Prahu.

Anatomiae Pragae

Jesseinova Anatomie je rozsáhlé dílo čítající 320 stran²²⁾, které poprvé vyšlo ve Wittenberku v roce 1601. Kniha začíná úvodním provoláním ke králi a stavům, kde se Jessenius zaobírá úlohou člověka v poznání svého okolí. Filosofický pohled na svět se zde mísí s Jesseniovy vlastními úvahami o lidském poznání. Jessenius soudí, že pokud člověk nezná dokonale sám sebe, nemůže, a je to také pro něj marné, vyhledávat znalosti jiných věcí. Zmiňuje, jako ostatně několikrát ve svém díle, dokonalost člověka jako tvora, dokonalost jeho stavby a „*tvůrčí činnost svrchovaně moudrého Boha, který nezřídil v těle nic nadarmo, nic přebytečného.*“²³⁾ Dokonalé znalosti anatomie přisuzuje Jessenius velký význam, neboť „*jen ona vysvětluje, ze které části přichází choroba (...) a pouze anatomie ukazuje cestu k léčivým prostředkům.*“²⁴⁾ V těchto několika slovech vidíme celkem plasticky, jaké postavení dle Jessenia měla mít anatomie mezi tehdejšími lékařskými vědami. Zajisté nejen Jessenius ale i ostatní autoři tehdejších lékařských spisů ji přikládali stejný, ne-li větší význam. Přesto nemůžeme pominout i jiný, a možná i důležitější, význam této pasáže, a sice ten, který se staví na stranu autora a jeho vlastního váhy a důležitosti. V tomto pohledu mohla Jesseniova slova znamenat mimo jiné upřednostnění vlastního oboru nad ostatními. Tedy něco, čím by dodal svému oboru vážnost v očích tehdejší akademické obce. Ani to však nemusí být na škodu věci, neboť který vědec a nejen raně novověký, alespoň občas nepovažuje svůj obor za přednější před ostatními vědeckými disciplínami. Ponechme stranou pravý význam těchto slov a ponořme se dále do Jesseniova textu.

Po tomto úvodním provolání následují již výše zmíněné oslavné básně, které jsou zčásti věnovány císaři Rudolfo II., za jehož vlády se pitva uskutečnila, ale také samotnému autorovi této knihy. V této době se jednalo o jev naprosto běžný, kdy i ve vědeckých textech

se vyskytovala dílka jak poetická, tak náboženská a filosofická. Ani Jesseniova kniha v tomto ohledu není žádnou výjimkou. Pro eventuální laické čtenáře z řad cizinců uvádí Jessenius na začátek svého díla také jakési stručné představení Českého království. Tato kapitola pak nenásilně přechází v představení intelektuální a společenské elity té doby. Najdeme zde například zmínky o mocném rodě Rožmberků, Lobkoviců a dalších, z větší části těch, kteří Jesseniovi umožnili v Praze konat veřejnou pitvu.

V předmluvě se Jessenius zaobírá podrobným postavením člověka v živočišné říši jak z pohledu náboženského, tak filosofického. V této kapitole poznáváme některé starověké filosofické autory, například Aristotela a Platona, ke kterým se Jessenius během svého díla často vrací. Zmiňuje se zvláště o těle a o duši, která je nezbytnou součástí těla a slouží k jeho konání a pohybu. Při určení úlohy duše v lidském konání mu slouží právě Aristoteles a jeho práce. Podle Jessenia je duše něco, co stejně „*jako světlo prosvěcuje všecken vzduch, tak se duše jako příčina úkonů jednotlivých částí rozlévá po celém těle.*“²⁵⁾ Usuzuje tedy, že duše je něco, co sídlí v lidském těle a nelze ji přesně lokalizovat. Duše tedy v jeho podání vstupuje do různých orgánů a tam vykonává rozličné úlohy. S pomocí takového pohledu na člověka vyjmenovává i jednotlivé fyziologické funkce, například pohyb, vyživování, rozmnožování a jiné. Tento pohled na věc plně reflektuje poznání člověka počátku XVII. století a tehdejší

uznávané myšlenky tzv. humorální fyziologie.^{pozn.1.}

^{Pozn.1} Tehdejší fyziologie razila teorii o sedmi věcech přirozených zvaných *Septem res naturales*. Patřila mezi ně následující pojmy: Živly, vlhkosti, duchy, temperameta, schopnosti a úkony. **Živly** se dělily na 4 živly pozemské (vzduch, oheň, země a voda) a 1 živel nadzemský. **Vlhkosti** se dělily na 4 podle obdoby žvlů v lidském těle. Živly v lidském těle vznikaly svařením potravy, tedy trávením v dnešním slova smyslu. Patřily sem krev, žlutá žluč, černá žluč a hlen.

Duchy jsou tři, a sice duchy přirozené, které vznikají vařením v játrech jako odpad při vaření krve. Tato pára pak jde dutou žílou do pravého srdce a odtud přes přepážku do srdce levého, kde se šlechtí v duch životní. Ty jsou pak srdcem vháněny do tepen, přes které proudí po celém těle, které tím vyživují. Posledním z trojice jsou duchy duševní, které vznikají z pneumatu v mozkových komorách, přivedeného sem z levého srdce. Tyto jsou pak rozváděny po těle nervy.

Temperameta vznikají jako důsledek nesprávného míšení vlhkosti v těle s převahou jednoho druhu vlhkosti. Temperameta se dělila na čtyři druhy, a sice druh sanguinický, druh cholerický, druh melancholický a druh flegmatický.

Části jsou údy a ústrojí

Schopnosti jsou vrozené schopnosti člověka a dělí se na tři druhy. Patří sem schopnosti plodivé, schopnosti životní a schopnosti duševní.

Úkony jsou trojí a souvisí se schopnostmi. Patří sem natura, srdce a svaly, coby aktéři pohybu. Natura je záchovný, samohybný proces, srdce coby zachovatel života (bez pohybů srdce není život) a svaly, coby

Na jejím pozadí vysvětluje jednak chování člověka, jednak uspořádání lidského těla a některé jeho funkce. Z dnešního pohledu je zajímavá představa o oběhu krve a vůbec o úloze krve v organismu. Jessenius se na podkladě této filosofie domnívá, že krev v těle slouží k tomu, aby rozváděla po organismu společně se vzduchem teplo. Srdce tak funguje jako pumpa, jejíž činností je teplo do jednotlivých částí těla distribuováno. K tomu, aby krev nikdy nedošla, jsou nutná játra, která Jessenius nazývá „kuchyní“, která vypouští živiny žilami. Tím se tedy moc neodchyluje od tehdejších zažitých představ o krvi a krevním oběhu. Na tomto tvrzení je něco pravdy, byť tato pravda se nám jeví až ve druhém plánu. Krev v těle slouží mimo jiné k rozvodu živin po organismu a játra mají nezastupitelnou úlohu v trávicích pochodech.

Při pohledu na lidské tělo jako celek srovnává Jessenius účelnost lidských rozměrů vzhledem k účelnosti našeho bytí na zemi. Člověka řadí spíše ke středním druhům, což mu usnadňuje získávání potravy a výživu. Velikost těla však podle něj neodpovídá duševním, ani rozumovým schopnostem.²⁶⁾ Lidské tělo přirovnal tvarem k válci, který je nejlepším pro vykonávání specifických lidských činností a díky tvaru a rozpoložení lidského těla tak mohou být některé smysly nad úrovní země. Jde zde hlavně o zrak, sluch, ale nejen je. V těchto bodech se opět odvolává na Aristotela a jeho pozorování. Tím končí pohled na člověka jako celek a dále už se věnuje jenom poznání jeho vnitřního prostředí.

Po tomto pojednání přichází na řadu samotný popis pitvy, který je rozdělen do devíti výkonů přesně podle toho, jak se odehrála. To, že Jessenius začíná pitvu od dutiny břišní, má celkem racionální základ, který nám autor vysvětluje tím, že v břiše „*je umístěna jakoby stoka a je třeba, aby se některé její části nezkazily a nadto nepůsobil potíže zápach.*“²⁷⁾ Proto tedy podle vzoru tehdejších anatomů začíná pitvou břicha. Slova o hromadění odpadů sice působí jako poněkud krkolomné vysvětlení, nicméně je na něm více pravdy, než by se na

---

vykonavatelé volního pohybu.

Vidíme tedy, že celá fyziologie byla vysvětlována pomocí filosofických principů.

první pohled zdálo. V dutině břišní se nachází většina orgánů, které rychle podléhají zkáze. Dilem je to způsobeno jejich stavbou, ale hlavně také tím, že se v nich nachází, kromě trávicích enzymů, také velké množství přirozené bakteriální flóry. To po smrti způsobuje samonatravení, tvorbu odpadních plynů a tím i Jesseniem popisovaný zápach.

Výkon první začíná tím, co bychom dnes nazvali makroskopické pozorování, tedy základní orientací nad danou částí lidského těla. Při popisu břicha na první pohled zaráží velký rozsah pojmů, které se k břichu, a jak později zjistíme nejen k němu, váží. Jessenius například vyjmenoval nejméně čtyři názvy pro tzv. spodní část břicha, tedy místo od pupku k ohanbí. Jak dále uvidíme, je to jev naprosto běžný, neboť i v dalších kapitolách vyjmenovává více termínů pro stejnou část a navíc uvádí i etymologii daného termínu, povětšinou mylnou. Po úvodním seznámení se s termíny pokračuje Jessenius na kůži,²⁸⁾ o které soudí, že slouží k udržení vnitřního tepla a k vyměšování některých odpadů. Jinak slouží kůže, kromě výše zmíněných, pouze k „*přijímání hmatem vnímatelných kvalit*.“²⁹⁾ Vousy a chlupy rašící z kůže jsou vyživovány jako rostliny přímo z kůže. Je jasné, že tehdejší věda bez dnešních pomůcek nemohla ani zdaleka postihnout význam kůže tak, jak je znám dnes. Nicméně o tom, že je důležitá její celistvost a neporušenost Jessenius nepochyboval.

Po kůži přichází na řadu další vrstva pod kůží, tedy tuk. Na počátku cituje Aristotela a Galéna. Podle Galéna není tuk ničím jiným, než krví, která se vylila ze žil, a tak díky chladu kondenzovala v tuk. Jessenius jako polemiku uvádí příklad, že se tuk hromadí nejen na studených místech lidského těla, kromě toho považuje za nemožné, aby v lidském těle byla i místa chladná. Jako příklad uvádí srdce obrostlé tukem, které viděl sám při pitvě jistého velmože.^{pozn.2.} Nicméně vlastní vysvětlení nám tato pasáž nepřináší. Rozhodě však tuk nepovažuje, na rozdíl od Aristotela, za odpadní látku. Tuk zahřívá některé části lidského těla a

---

^{pozn.2.} Srdce je uloženo v hrudní dutině a je obaleno perikardem. Ten je tvořen dvěma listy, mezi kterými se nachází fyziologické množství cca 20-50 ml čiré, lehce nažloutlé tekutiny, která usnadňuje srdeční pohyby. Od puberty se mezi oběma listy mohou ve zvýšené míře ukládat tukové buňky. Příčin je několik, uvažuje se také o podílu výživy.

kromě toho „*je pro tělo jakousi jakoby zásobárnou*.“³⁰⁾ V tomto bodě nezbyvá než s Jesseniem souhlasit, jinak se ale podkožnímu tuku podrobněji nevěnuje.

Stejně je to i u svalů břicha, které začíná krátkým pojednáním o existenci tzv. masité blány, to jest blány, která má být viděna po odstranění tukové vrstvy³¹⁾ Jessenius píše, že ji viděl pouze u velmi hubených lidí, kdežto u tlustých těl byla nezřetelná. U hubených se hned objeví společně se svazkem žil a nervů. Líčí ji jako kus masa, který vzniká jako zbytky rozpuštěného sádla, takže proto, jak se Jessenius domnívá, nelze ji u tučných lidí nalézt.³²⁾ V popisu svalů břišní stěny se Jessenius příliš nerozhází s tvrzením ostatních anatomů tehdejší doby. Vlastní příspěvek k nomenklatuře³³⁾ přidává Jessenius při výkladu o přímých svalech břišních, které nazývá svaly uzlovité „*kvůli jakýms bílým a uzlovitým vložkám*.“³⁴⁾ Odstavec věnovaný svalům břišní stěny pak zakončil rozbořem posledních svalových skupin, tedy příčných svalů, včetně drobné zmínky o tříselném kanálu, kde se speciálně věnuje zvláštním vazům, přítomným u žen. Tyto vazy považuje za výběžky děložní tkáně, které běží od dělohy přes tříselný kanál až k vrcholku ženského pohlaví, kde „*vytvářejí jakousi žlázu, sídlo rozkoše*.“³⁵⁾ Skutečný význam tohoto vazivového pruhu tak Jesseniovi unikl. Ve skutečnosti se jedná o podpurný aparát děložní, nicméně jeho dílo se věnuje mužskému tělu, takže se můžeme domnívat, že tuto skutečnost uvedl Jessenius z dob svých studií a nebyla tedy podložena přímým pozorováním tohoto pitvaného těla. Při popisu funkce břišních svalů se Jessenius přidržel logického výkladu, takže správně usoudil, že břišní svaly slouží k vyměšování, jako pomocné svaly dýchací a podobné. Větší pozornost svalům už nevěnuje a nechává je až na výklad dolních končetin. To je u Jessenia poměrně časté, ale je to pochopitelné, pokud se snaží do své knihy vměstnat jak poznatky anatomické, tak fyziologické a ostatní.

Po svalech břišních přechází už na orgány břišní dutiny, jejich význam a funkci a logicky tak při jejich popisu těží z vědomostí, kterých nabyl v Padově. Během popisu

pobřišnice se tak dostane i na cévy, které vedou kolem pupku a jsou důležité během fetálního života. Zde Jessenius popisuje trubici vedoucí od močového měchýře směrem k pupku³⁶⁾ a správně určuje i její původní funkci. Tím navazuje na Vesalia, který první pozoroval některé zákonitosti fetálního oběhu a také je popsal.

Druhý výkon se týká břišní dutiny a jejích orgánů, které Jessenius podrobněji rozvádí nejen z makroskopického hlediska, ale snaží se je divákům přiblížit také jejich funkci. První na řadě je předstěra a okruží,³⁷⁾ jejichž stavbu a vzhled popsal Jessenius poměrně přesně. Všimnul si podobnosti ve stavbě předstěry a okruží, takže jim přisoudil i podobné funkce. Z dnešního pohledu je zajímavá představa o trávení, které Jessenius v souladu s humorální fyziologií líčí jako sváření. Tomuto procesu měla napomáhat, mimo jiné, právě předstěra, která *„si obdobně jako tuk udržuje teplo a vlhko napomáhá svaření (...) ti, kterým byla předstěra kvůli zranění vyříznuta, trpěli špatným trávením.“*³⁸⁾ Sváření mělo probíhat ve vlhkém teple, kterému právě předstěra společně s tukem napomáhala. Kromě toho měla také zavlažovat střeva a vyživovat je. Jessenius zde o střevech hovoří jako o bezkrevných orgánech, což je vidět při následujícím popisu střev, kde jmenuje pouze žíly a nervy a tepny, kterým ale nepřisuzuje vyživovací funkci. Co se týče činnosti střev a potažmo i žaludku, vychází při jejich popisu Jessenius z Galéna, kterého na začátku cituje a posléze i zpřesňuje. Střeva mají podle něj úlohu ve zpracování přitažené potravy a vyloučení nepotřebných částí. Živiny pak mají odvádět žíly, *„jimiž játra nasávají jako slámkou chylus, vytvořený v žaludku a střevech z přijaté potravy.“*³⁹⁾ Žíly ovšem neslouží pouze k jednosměrnému transportu. Dle Jessenia slouží také k tomu, aby si s jejich pomocí střeva přitáhla nově tvořenou krev z jater a pak přeměnila na *„svou vlastní substanci.“*⁴⁰⁾

V těchto řádcích se jasně odráží učení Vesalia a jeho předchůdců, kteří měli za krvetvornou tkáň játra. V předchozím textu už bylo zmíněno, že Jessenius považoval střevo za bezkrevný orgán, takže při popisu tepen se drží své teorie a přisuzuje jim úlohu v rozvádění

pneumatu, tedy jakéhosi vzduchu obohaceného teplem. Tyto úvahy vycházely z toho, že nebyl znám oběh krve, takže tepnám nemohla být přisouzena jiná funkce. Více je vidět při popisu tepen v samotné kapitole, kterou Jessenius zařadil ke konci svého spisku. Sám také zmiňuje ostatní autory, ačkoliv nikoho nejmenuje, kteří „*pokládají za vhodné přisoudit tepnám činnost společnou se žilami, tedy vysávání čistšího chylu pro tvorbu tepenné krve (v játrech, pozn. autora)*“.⁴¹⁾

Při podpoře svojí teorie se mimoděk dostane i k popisu poloměsíčité chlopně v srdci, která podle něj slouží k tomu, aby pneuma nemohlo uniknout zpět do levé komory srdeční. Tento názor se sice neshodoval s tehdejší většinovým míněním⁴²⁾, ovšem popis poloměsíčité chlopně a její funkce je poměrně přesný a výstižný. Dnes víme, že poloměsíčitá chlopně v srdci skutečně brání zpětnému toku krve na začátku relaxace srdečního svalu.⁴³⁾ Podobné teze opakuje i v kapitole, kterou věnuje srdci a plicím, kde popisuje chlopně mezi komorami a síněmi. O tom však až v příslušné kapitole.

Ale zpět ke střevům a k žaludku, který Jessenius nazývá šestým smyslem a místem tvorby hladu.⁴⁴⁾ Jessenius jej popsal poměrně obsáhle a celkem správně poukázal na jeho úlohu při tvorbě tráveniny, kterou zde nazývá *chylifikací*. K ní napomáhají vrstvy žaludku bránící úniku tepla. Samotnému trávení napomáhá i tvar žaludku a funkce jeho dolního svěrače, který je zde zmíněn jako žláznatý hrbolek.⁴⁵⁾

Zajímavý je také popis slepého střeva a jeho červovitého výběžku, kde sice Jessenius neznal jeho pravou funkci,⁴⁶⁾ ale nevědomky nám zanechal svědectví o tom, jak tehdejší lékaři vysvětlovali příčiny zánětu appendixu. Jeho zanícení připisuje vodě, či vzduchu „*které proniknou konečníkem, a činí potíže*“.⁴⁷⁾

Třetí výkon začíná rozborem jaterní tkáně a zde se naplno projevuje Jesseniovo předchozí studium, protože játra řadí v intencích počínajícího XVII. století k orgánům krvetvorným.⁴⁸⁾ Játra jsou tedy posledním místem úpravy chylu na krev, která pak játra

opouští skrze duté žíly. Jessenius jejich funkci přirovnává k začátku kmene u rostlin. Krev se měla tvořit stykem chylu s tkání jater, která měla sloužit i jako zásobárna pro případ náhlé potřeby. Od této funkce se odvíjí také velikost tohoto orgánu, která podle Jessenia souvisí se způsobem života. Pokud se daná osoba oddává nenasytnosti, jsou játra větší.^{pozn.3.}

Dalším krvetvorným orgánem vedle jater byla slezina, jejíž stavba Jesseniovi připomínala jaterní tkáň a k této úloze ji také předurčovalo spojení s játry. „*V samotné tkáni sleziny jsou pak rozestý četné odnože žil a tepen (...) do sleziny vstupuje levý kmen vrátnicové žíly a zde se velmi rozvětňuje. Některé žíly však postupují ze sleziny do ústí žaludku a jiné jsou vedeny do konečníku a řiti.*“⁽⁵¹⁾ Slezina podle něj měla sloužit ke konečné úpravě krve, vzniklé v játrech. Se slezinou a játry úzce souvisí také rozbor žil a jejich funkce. Žíly přirovnává ke kořenům, které začínají v játrech a rozvádějí krev po celém těle. Tím, že za počátek žil vidí játra, líčí žíly proti směru jejich toku, což dnešnímu čtenáři působí drobné problémy při identifikaci dané žíly. Bližší informace o žilách Jessenius nenabízí, pouze na začátku kapitoly odkazuje čtenáře na předchozí autory, aniž by se zde snažil uplatnit své vědomosti z Padovy. Během tohoto odstavce věnovaného žilám se také okrajově zmíní o žilních chlopních, ale tento termín podrobněji nerozvádí. Těžko říct, na kolik za tím stálo

---

^{pozn.3.} V tomto místě je třeba se alespoň okrajově zmínit o uspořádání jaterní tkáně a naznačit její vzhled. Játra jsou nejtěžším orgánem v lidském těle dosahující kolem 1500 g. Odchylky ve velikosti jater za fyziologických podmínek nejsou u dvou osob natolik významné. Ona Jesseniova poznámka mohla narážet na ztukovatělá játra, což je název pro patologický stav, kdy se do jaterní tkáně ukládají v nadměrném množství tuky. Typicky je toto možné spatřit u husích jater. Příčinou je nadměrný přívod živočišných tuků v potravě, ovšem není to příčina jediná. Mezi další patří i některá virová onemocnění jater, či jakékoliv stavy, vedoucí k nedostatku bílkovin v těle (hladovění, nadměrná ztráta a podobné). Ačkoliv se tedy během pražské pitvy použilo tělo odsouzence, nelze u něj tento jev vyloučit. Játra jsou v těle umístěna na pravé straně v oblouku pod bránicí, ke které jsou také fixována. Do jater se kromě dolní duté žíly noří také vrátnicová žíla, která drénuje tenké a tlusté střevo. Samotná jaterní tkáň má na řezu houbovité uspořádání s četnými trámci tkáně a toto uspořádání jater se nepodobá žádnému jinému orgánu v lidském těle. Právě tato „odlišnost“ jater od ostatních orgánů mohla skutečně vést k teorii o jakési zvláštní funkci. „*Bylo by totiž vhodné, aby tento velký úkol krvetvorby byl hlavním úkolem nějaké zvláštní a od jiných odlišné vnitřnosti, a to takové, která by byla velmi podobná krvi a která by byla objemná a tkáně ne zcela ochablé.*“⁽⁴⁹⁾ Zbarvení jater je hnědo-červené a při řezu, a zejména stlačení, z nich může vytékat krev. To mohlo v tehdejších anatoomech vzbuzovat pocit, že játra jsou místem, kde se krev tvoří. A uspořádání vrátnicové žíly jim jen potvrzovalo teorii o čerpání základních substancí ze střev pro tvorbu krve, což nám potvrzuje i Jessenius, když píše, že „*chylus obsažený v kořenech vrátnicové žíly se stykem s tkání jater v krátkém čase mění na krev.*“⁽⁵⁰⁾ Pod játry se nachází žlučník, který je s nimi spojen přes vývod zvaný *Ductus hepaticus*. V žlučníku se shromažďuje žluč, která je po roztažení dvanáctníku a zejména po příjmu potravy s vyšším obsahem tuku vypuzována do dvanáctníku, kde slouží k trávení tuků.

opomenutí a nakolik snaha ušetřit své posluchače přílišné náročnosti přednášky. Tyto chlopně uvádí až u žil jdoucích z lebeční dutiny, nicméně jejich popis je zkratkovitý a neucelený.⁵²⁾

Po této pasáži věnované žilám a slezině následují další orgány dutiny břišní, a sice žlučník a ledviny. Žlučník přirovnává tvarem k váčku, kde se shromažďuje žluč, která se stala pro trávení nadbytečnou. Rozbor žlučových cest je na dnešní dobu poněkud zmatený, protože je Jessenius opět popisuje, stejně jako žíly, proti směru toku žluči, nicméně i z tohoto na první pohled zmateného líčení lze pochopit, jak tehdejší anatomové vnímali funkci žlučníku a jeho užitek, ačkoliv nevěděli, a ani přesně nemohli vědět, k čemu žluč slouží. Vzdor tomu Jessenius správně napsal o žlučníku tato slova: „*jakmile je žlučník přirozeným požitkem podrážděn, stává se výměšek časem pozvolna ostřejším nebo také obtížný svým množstvím. Je hnán spodním průchodem do střeva (...) avšak po kapkách, jako oleje při destilaci (...) výměšek jemně čistí jejich stěny a uvolňuje je od ulpělého slizu.*“⁵³⁾ Kromě vývodu žlučovodu do střeva popisuje Jessenius také jakýsi třetí žlučovod, který jde od žlučníku směrem ke dnu žaludku, který i on sám pozoroval při pitvě oběšence ve Wittenbergu. Tyto drobné vývody „*vydávají žluč, a to tím hojnější, čím je tento vývod u takových lidí širší. Ti pak vedou ubohý život.*“⁵⁴⁾

Posledními orgány, kterými končí Výkon třetí, byly ledviny^{pozn.4.} a močový měchýř. Podívejme se napřed na popis ledvin, o nichž Jessenius píše: „*Tkáň ledvin je masitá, velmi hustá, pevná a nepoddajná. Hippokratés počítá tkáň ledvin mezi žlázy, a zdá se, že téhož názoru je i Galénos. A ledviny mají opravdu žlázy, totiž jedny vně, přiléhající k jejich vyvýšenému místu, a druhé velmi důmyslně vytvořené v jejich tkáni.*“⁵⁵⁾ Přesné funkce ledvin

---

^{pozn.4.} Ledviny jsou párový orgán, který je uložen v zadní části břišní dutiny, přibližně v úrovni 12 hrudního obratle. Levá ledvina je o něco výše než pravá. Jsou velké přibližně jako zaťatá pěst, tvarem připomínají fazoli. Jejich ochranu zajišťuje hojné tukové vazivo a dva listy, vycházející z pobřišnice. Kromě toho ledviny obaluje také vlastní vazivový obal. Ledvinná tkáň se dělí na kůru a dřeň, přičemž obě se liší stavbou a barvou. Makroskopicky na řezu ledvinou vidíme jasně patrné útvary, zvané pyramidy ledvinné. Základnou pyramidy jsou přivrácené ke kůře, vrchol směřuje k pánvičce ledvinné a k močovodům. Toto uspořádání tkáně je velmi důležité pro hlavní funkci ledvin, kterou je filtrování krve. Za den se vytvoří kolem 180 litrů filtrátu, ze kterého je vyloučeno cca 1-1,5 litru definitivní moči denně. Zbytek se vstřebává právě ve dřeni ledvin.

v té době nebyly známy, ale i tak se tehdejší anatomové celkem správně domnívali, že ledviny slouží k očišťování krve a vylučování „sérového krevního odpadu.“⁵⁶⁾ i když přesný způsob této filtrace zůstal neznámý. Jessenius, a zajisté nejen on, se domníval, že se tak děje „prokapáním skrze hustou tkáň ledvin jako skrze sítko.“⁵⁷⁾ Po krátkém popisu močového měchýře končí třetí výkon a začíná výkon čtvrtý.

Čtvrtý výkon se věnuje pohlavním orgánům,^{pozn.5.} zde ovšem pouze mužským z důvodů uvedených výše. Kapitola začíná popisem spermatických cév,⁵⁸⁾ které podle Jessenia dopravují substance potřebné k výrobě spermatu. Doslova slouží varlatům jako ruce a žaludek, jimiž varlata berou látky, které potřebují. Podobně jako u jater, kde je chylus přeměněn na krev, tak i zde krev dopravovaná z duté žíly slouží ke konečné úpravě a tvorbě semene ve varlatech. Zajímavý je popis těchto cév, které „vycházejí z větších kmenů nedaleko ledvin (...) levá žíla vychází od ledvin, od odtokové žíly⁵⁹⁾ (...) avšak pravá žíla nevychází z odtokové žíly, ale z kmene duté žíly kousek pod ní.“⁶⁰⁾ Tato na první pohled nelogičnost v uspořádání má podle Jessenia prozaický důvod, a sice ten, že levé varle slouží k plození dcer, kdežto pravé k plození synů.⁶¹⁾ Nejedna šlechtic raného novověku si chtěl pojistit narození potomka mužského pohlaví tím, že si nechal odstranit levé varle. K této úvaze o odlišnosti funkcí pravého a levého varlete mohlo navádět i to, že levé varle leží níže, než pravé.⁶²⁾

Už na začátku kapitoly cituje Jessenius opět Aristotela a Galéna, kteří se snažili vysvětlit funkci varlat. Jessenius se kloní spíše k názoru Galéna, který spočíval v tom, že každý orgán byl nadán schopností tvořit semeno, ale pouze ve varleti došlo ke konečné

---

^{Pozn.5.} Varlata jsou párový orgán, uložený v šourku. Jedná se o ovoidní útvary, ve kterých probíhá spermatogeneze a konečné dozrávání a skladování spermií. Protože spermie potřebuje k úspěšnému dozrávání a vývoji nižší teplotu, než teplotu lidského těla, nachází se právě mimo tělní dutinu. O řízení teploty se stará hlavně m.cremaster, který je odnoží břišního svalu (vnitřní šikmý sval břišní). Tento sval reaguje na chlad a šourek přitáhne k tělu. Opačný proces nastává při vyšší teplotě. Na řezu je tkáň varlat rozdělena septy na drobné pyramidy, ve kterých jsou stočené kanálky semenotvorné. Varlata byla původně umístěna v břišní dutině, ale během intrauterinálního vývoje sestoupila do šourku, přičemž s sebou vzala i část peritonea, které jim pak slouží jako obal. Krev je k nim přiváděna pomocí útvaru, zvaného *plexus pampiniformis*. Jedná se o svazek žil, tepen a nervů, který má zvrásněný tvar, aby se elasticky přizpůsoboval pohybu varlat v šourku.

úpravě.⁶³⁾ Celá tvorba spermatu měla fungovat na principu destilačního přístroje. Penis je popsán celkem stručně, ale poměrně přesně, co se týče jeho stavby a fyziologických funkcí.

Pátý výkon začíná pitvou hrudníku a postupuje od nejsvrchnějších vrstev k těm nejspodnějším. Jessenius záměrně vynechal popis žeber a kůže. První z toho důvodu, že kosti popsal v samostatném traktátu, na který posluchače odkazuje a druhé z toho důvodu, že kůži už popsal v dřívější kapitole, kromě toho se kůži dále věnuje v sedmém výkonu během pitvy hlavy. Ačkoliv se jednalo o pitvu muže, popisuje zde ženské prsy a zejména jejich nezastupitelnou funkci v mateřství, ovšem poněkud svérázným způsobem na dnešní poměry.⁶⁴⁾

Jessenius začíná popisem svalů, a to dokonce i těch, které z hlediska dnešní nomenklatury ke svalům hrudníku neřadíme, například bránici, kterou nazývá svalem podžeberním. Bránici věnuje celou kapitolu, ve které se příliš neodchyluje od skutečnosti, ovšem převážnou většinu pátého výkonu věnuje dvěma orgánům, které jsou podle něj nejdůležitější v této části těla, a sice plicím a srdci.^{pozn.6.} Jejich popis se nevystupuje ze stínu humorální fyziologie, týkající se krve a vzduchu v lidském těle. V počínajícím XVII. století ještě nebylo nic známo o významu kyslíku pro lidský organismus a jeho transportu⁶⁵⁾ v lidském těle, proto podle Jessenia vzduch slouží pouze k tomu, aby podporoval přirozené teplo, a zároveň mají plíce sloužit k tomu, aby očišťovaly vnitřní prostředí. Tím se také značně zkrátila kapitola, věnující se spojení plic a srdce pomocí žil a tepen.

Dýchání popisuje jako směs přirozených a vůlí ovlivnitelných činností. „*Díky prvnímu zadržujeme dech, když mýjíme páchnoucí místa, působením druhého dýcháme i ve spánku.*“⁶⁶⁾

Vidíme zde, že se Jessenius snažil vysvětlit onen rozpor, mezi tvrzením Aristotelovým a

---

^{pozn.6.} Plíce jsou párový orgán uložený v dutině hrudní, který slouží k výměně dýchacích plynů mezi krví a okolním prostředím. Pravá plíce je rozdělena na tři laloky, levá má pouze dva, neboť je z části zastíněna srdcem. Plíce má zvláštní strukturu, svou konzistencí a měkkostí připomíná houbu. Díky své poddajnosti se snadno přizpůsobí tvaru hrudníku. Celý povrch plic je pokryt blánou zvanou poplicnice, která v místě hrudníku přechází v pohrudnici. Menší množství tekutiny mezi těmito blánami, spolu s negativním tlakem, přispívá k tomu, že plíce kopírují při dýchání pohyby hrudníku a hlavně bránice. Při porušení této rovnováhy plíce na živém kolabují a smrštují se. Se srdcem jsou spojeny tepnami a žilami malého krevního oběhu. Právě toto spojení a jejich blízkost srdci mohla u Jessenia a jeho vrstevníků indikovat jejich speciální funkci při tvorbě pneumaty.

Galenovým. Aristoteles považoval dýchání za přirozenou činnost, Galén naopak za projev vůle. Kdyby tomu bylo tak, jak tvrdí Aristoteles, nebylo by možné dech zadržet vůbec a naopak podle Galéna by bylo možno se udusit pouze tím, že zadržíme dech. Jessenius polemizuje i s dalším Galenovým tvrzením, a sice o způsobu dýchání. Galén ve svých představách zmínil, byť poněkud nepřímou, důležitost nitrohruďního podtlaku při dýchání.⁶⁷⁾

Za nejvznešenější orgán v lidském těle považuje Jessenius srdce, ačkoliv mu jeho funkce není známá, respektive ji vykládá mylně. Ale nepředbíhejme. Celkem správně, s přihlédnutím k tehdejšímu zvyklostem, popisuje srdce z makroskopického pohledu. Z dnešní doby je zajímavé to, že rozbor srdce začíná u komor srdečních a pomalu postupuje směrem nahoru.⁶⁸⁾ Tím nám také, mimo jiné, znesnadňuje přesnější určení struktury, o které je momentálně řeč. Například vyústění aorty z levé komory popisuje takto: „*Tato vystupuje ze středu srdce (!) a největší větev vysílá k záďm, druhou pak vysílá vzhůru.*“⁶⁹⁾

Síně Jessenius vůbec nezmiňuje, neboť je považuje zřejmě za součást komor srdečních. Je možné, že síně jsou schovány v kapitole, která se věnuje jakémusi vyústění komor, která se kryjí s ústím obou dutých žil vpravo, resp. plicních žil vlevo. Srdeční síně tak díky jejich „nedůležitosti“ Jessenius opomenul. Chlopně mezi síní a komorou tak nazývá blánami, aniž by detailněji líčil jakoukoliv jejich funkci, nebo se o to alespoň pokusil s pomocí filosofie. Stejným způsobem „odbývá“ také chlopeň plicnice a aorty. U aortální chlopně je to přinejmenším podivné, když se ji alespoň v náznacích věnoval ve Druhém výkonu.

Popis srdečních funkcí se nese plně v intencích té doby. Srdce je nadáno schopností tvořit životodárné pneuma a poté jej roznášet po těle. Pneuma vzniká míšením vzduchu a krve, vysáté z jiných částí těla a pak je stahy srdce rozváděno po těle.⁷⁰⁾ Během líčení tohoto koloběhu si Jessenius celkem správně všimnul činnosti srdečních chlopní, jejichž „užitek (chlopní) je rovněž nesmírný, neboť když se srdce rozšiřuje a táhne kořeny blan (!), otevírá

ústí cév, které látku vypouštějí, ale uzavírá ústí cév, jež ji odvádějí. Když se srdce stahuje, otevírá ústí cév odvádějících a uzavírá ústí cév přivádějících.“⁷¹⁾ Všimněme si, že v jedné větě použil Jessenius dvakrát jiné pojmenování pro stejnou věc, nicméně ani z této věty nelze přesně usoudit, o jaké konkrétní chlopně mělo jít.

Ačkoliv měl Jesseniův spis spíše popularizační charakter, tak v části věnované srdci, se prvně obrací také na budoucí lékaře. Jedná se o krátkou pasáž, kde pojednává o nemocech těla. Z toho, že srdce rozvádí po těle teplo, usuzuje, že jakákoliv nemoc srdce se projeví buď chladem, nebo naopak horečkou. Ty mohou vznikat mimo jiné i tím, že se ucpe některá tepna, takže teplo nemůže proudit. Ačkoliv se nejedná o žádný velký poznatek, je tato krátká pasáž zajímavá pro pochopení tehdejší úrovně medicíny.

Se srdcem souvisí tepny a tak je logické, že jim zde Jessenius věnoval krátkou pozornost.^{pozn.7.} Tepny mají dle něj vycházet z pravé srdeční komory, kde ve skutečnosti začínají pouze tepny plicního oběhu, který popsal jeho učitel Fabricius. Opět stejně jako u žilních chlopní můžeme pouze spekulovat, nakolik se u Jessenia jednalo o nevědomost, protože v době objevu plicního oběhu už v Padově nebyl, a nakolik o snahu přiblížit se laickému publiku, které by takovou převratnou novinu neocenilo. Nicméně je podivné, že by se o tomto novém objevu, či jen narážky na něj, alespoň slůvkem nezmínil, když v jiných pasážích se neostýchal seznámit publikum s většími podrobnostmi, jak dále uvidíme u popisu hrtanu a oka, které z větší míry vychází z Jesseniova učitele Fabricia.

Popis stavby tepen nejde tolik do detailů, jak jsme zvyklí dnes, nicméně i tak si Jessenius všimnul jisté odlišnosti od žil. Stěnu tepen dělí na dvě vrstvy, přičemž vnitřní vrstva

---

^{pozn.7.} Název *arteriae* pochází ze spojení dvou řeckých slov, a sice *aer-vzduch* a *térein-obsahovat*. Už od starověku se totiž lidé domnívali, že tepny rozvádí pouze vzduch. Souvisí to s tím, že krev z tepenného řečiště po smrti oteče do kapilární sítě a žilního systému, který je tak plný posmrtných koagul, kdežto tepenné řečiště je prázdné, eventuálně s malými zbytky koagulované krve. Tepny se od žil liší stavbou, elasticitou a tloušťkou stěny, což mohlo evokovat, že podobný systém slouží k tomu, aby odolával tlaku vzduchu. Ve skutečnosti tepny musí odolávat tlaku krve. Stěna tepen se skládá ze tří vrstev, přičemž jednotlivé tepny se liší silou prostřední, svalové, vrstvy. Tepny, narozdíl od žil, můžeme na živém dobře vyhmátnat díky jejich pulzaci, která není ničím jiným, než rázovou vlnou šířící se po jejich elastickém povrchu a vznikající v důsledku činnosti srdce.

„je pevnější a pětkrát silnější a v celém tomto obalu jsou roztroušená příčná vlákna.“⁽⁷²⁾

Užitek tepen spatřoval Jessenius v tom, že rozvádí po těle životní pneuma spolu s krví. K této domněnce ho nejspíš přivedlo pozorování prázdných tepen po smrti. Krev tak měla smíšením s pneumatem sloužit k výživě těla, na které se podílí jak pneumatizovaná krev, tak teplo, temperované dýcháním. Souviselo to nejspíš s tím, že srdce, coby hlavní orgán v rozvodu krve, přímo sousedí s plícemi.

Zajímavý je odstavec, který se věnuje pulsu, zejména jeho tvorbě a vzniku. Na úvod uvedl některé poznatky svých předchůdců, které si navzájem místy protiřečí. Opět je pouze vyjmenoval, aniž by se k některé z nich přiklonil. Celou úvahu uzavřel tvrzením v souladu s humorální fyziologií, tedy tak, že puls vzniká z *„nějaké schopnosti, a to z té, kterou lékaři nazývají životní schopnost. Ale zbývá jiná, neméně obtížná otázka: zda je puls tepnám vlastní, anebo je vypůjčený od srdce.“⁽⁷³⁾* Tuto otázku se snažil Jessenius zodpovědět opět pomocí citací z Aristotela a Galéna, kteří tvrdili, že pokud má tepna počátek v srdci, musí mít i puls počátek v srdci. A sám Jessenius na toto tvrzení reaguje tím, že *„jestliže je tepna podvázána, nebo přeríznuta napříč, celou touto částí již puls neprobíhá.“⁽⁷⁴⁾* Oproti této větě staví tvrzení Praxagora, který tvrdí, že puls je vlastní tepnám, neboť i odříznutá část těla ještě jeví záškuby. Na to konto uvádí Jessenius svůj zážitek z praktických cvičení, kterých se zúčastnil během svých studií v Lipsku. Popisuje, kterak *„podvázal kočce cévy u srdce a srdce vyříznul (...) a pozoroval, že kočka ještě téměř osminu hodiny pobíhala.“⁽⁷⁵⁾* Otázkou je, nakolik je toto svědectví věrohodné. Je možné, že v tomto místě si Jessenius nadsadil a ve skutečnosti se mohlo jednat pouze o předsmrtné záškuby pokusného zvířete. Celá věta pokračuje následujícím tvrzením, že *„při formování plodu se dříve vytváří tepny, z čehož vyplývá, že schopnost pochází ne od té části, která vznikla později, ale od té, která vznikla dříve.“⁽⁷⁶⁾* Tato domněnka je však mylná, neboť vývoj srdce přímo souvisí s vývojem tepen. Jessenius se i přesto postavil na stranu Aristotela a Galéna.

Šestý výkon se týká krku a krčních útvarů a to jak povrchových, tak i těch hlubokých. Jessenius sice tuto kapitolu, dle předmluvy, věnuje krku, tedy útvaru, který „*spojuje hlavu s trupem a tvoří mezi nimi významnou dutinu*“, ^{“77)} ovšem Šestý výkon, jak záhy uvidíme, se netýká pouze krku a orgánů v něm uložených, ale také struktur, které by z dnešního hlediska patřily mezi orgány hrudní například brzlík. Souvisí to zřejmě s uspořádáním tzv. mezihrudí ⁷⁸⁾, které se mohlo jevit jako pokračování krku. Popis krčních orgánů se nijak nevymyká tomu, jak by byly popsány dnes.

Zajímavý je popis brzlíku, ^{pozn.8.} který má držet cévy na svém místě. Jessenius tak usuzuje na základě Galénových pozorování. Dnes víme, že funkce brzlíku je jiná, ovšem tehdejší vědci neměli prakticky žádnou šanci poznat jeho pravou funkci. Vzhledem k tomuto faktu nepřekvapí ani to, že Jessenius ve svém popisu zcela vynechal štítnou žlázu, kterou jmenuje v souvislosti se svaly hrtanu, kterým se věnuje dále. Považuje je za dva laloky jakési žlázy „*uložené u konce štítné chrupavky*“. ^{“79)} Svaly hrtanu popisuje pouze zběžně a spíše než stavbu se věnuje jejich průběhu. Bohužel, jedná se o líčení natolik zkratkovité, takže nelze dost dobře usoudit, o jaké svaly se jedná. Vše je ztíženo ještě tím, že svaly nikde nejmenuje, dělí je pouze dvě skupiny, a sice na svaly vlastní a společné, které na hrtanu pouze končí.

Hlavní funkci hrtanu viděl v tvorbě hlasu, ke kterému je nutná přítomnost vzduchu, což spojení s plícemi zaručuje. Správně tedy usoudil, že hlas se tvoří právě zde. „*Je to vrchol průdušnice – hlasová dílna. Nasvědčují tomu všechny části, z nichž se skládá: svaly k vydávání hlasu podle libosti, i tvrdá, široká, hladká a vydutá tělesa, jež mohou rozechvít vzduch, a konečně jakási štěrbina, jež vzduch svírá a s kvílením ho vyráží*“. ^{“80)} Jedná se zřejmě o hlasovou štěrbinu. Ta je tvořena tzv. hlasovými vazy, rozepjatými nad vstupem do hrtanu. Při dýchání jsou volně otevřené, ovšem při „mluvení“, díky stahu svalů hrtanu, dojde k jejímu

---

^{pozn.8.} Jedná se o dvolaločný orgán, uložený v horní části mezihrudí. Jeho velikost s věkem klesá, největší je v období kolem puberty, kdy může dosáhnout až 30g. Postupně však dochází k involuci a u dospělých zřídka tento orgán dosáhne velikosti 10g. Slouží k vyzrávání imunitních buněk bílé krevní řady, tzv. T-lymfocytů a zajištění buněčné imunity.

zúžení a průchodem vzduchu i k rozechvění. Tím je tvořen hlas, přičemž jednotlivé zvuky jsou tvořeny pomocí modulace této štěrbiny jemnými svaly hrtanu. Tuto funkci Jessenius popsal v náznaku, když dále hovořil o stahování úzké štěrbiny hrtanu.

Celkem správný popis je také u jícnu, který slouží dle Jessenia k polykání. K tomu mu napomáhají stahy svaloviny. Dochází pak k rozšíření částí, „*které jsou pod soustem, kdežto ty nad ním se stahují*.“⁽⁸¹⁾ Jessenius správně pochopil princip polykání a stahů jícnu při tomto ději. Celý šestý výkon končí odstavcem věnovaným svalům na krku, které jsou stejně jako u hrtanu popsány pouze podle svých průběhů. Funkce je zmíněna pouze okrajově, nicméně i tak je vylíčení těchto svalů z hlediska nároků publika plně dostačující.

Sedmý výkon je věnován popisu hlavy a útvarů na ní, mezi které ovšem nespádají smyslové orgány, respektive oči a uši, kterým Jessenius věnoval samostatný Osmý výkon. Co se týče lebky, té se Jessenius věnoval až ve svém spisku *De ossibus*, takže ani ta zde není zastoupena. Hlava začíná popisem vlasaté části a dále kůže, která tento orgán kryje. Tato kůže je zvláštní svou stavbou a uspořádáním a Jessenius ji dělí na „*pokožku, kůži a masitý polštář*.“⁽⁸²⁾ Pokrývka lebky je tvořena, kromě pokožky také silným podkožním vazivem, které je vyplněno tukem. Tato vrstva je pevně spojena s útvarem zvaným *galea aponeurotica*. Jedná se o šlašitý útvar na vrcholu lebeční klenby, který je od periostu lebky oddělen řídkým vazivem, takže je volně pohyblivý. Do něj se upínají svalové snopce zepředu, zezadu a z boků lebky. To by mohl být Jesseniem zmíněný masitý polštář. Po proniknutí těmito vrstvami lebky následuje odstavec, věnovaný makroskopii mozku, který se věrně shoduje s tím, co je známo nyní. Jessenius poměrně přesně a do detailů líčí obaly mozkové, komorový systém mozku a další útvary s mozkem přímo související. S tím souvisí také mozeček, jenž je zde zmíněn velmi stručně, ale opět mu nelze mnoho vytknout, z hlediska makroskopie a stavby.

Vzhledem k možnostem tehdejší vědy je celkem jasné, že popis jednotlivých mozkových funkcí neodpovídá dnešním znalostem. Moderní pojetí neurověd, jak je známe

dnes, tehdy neexistovalo, a tak nebylo ani jak zkoumat nervové funkce mozku, kterým se nepřisuzoval takový význam. Jessenius, ale nejen on, se jeho činnost snažil vysvětlit na základě filosofickém, kterému nemůžeme upřít racionální základ. Mozkovnu viděl jako královský palác, kde sídlí král, tedy mozek, kterému z okolí dochází zprávy. Zprávy předávají písaři, tedy nižší etáže lidského vnímání a podle nich se „král“ rozhoduje. *„Když spatříme královský průvod, domyslíme si přítomnost krále. Stejně tak když vidíme kolem mozku na hlavě – v královském paláci – smyslové orgány, které jsou družinou duše, určíme, že tam je sídlo duševní schopnosti a všech činitelů smyslového vnímání.“*⁽⁸³⁾ V mozku sídlí nejen představivost a paměť, ale také intelekt a lidská mysl. Mozkové funkce, jakož i další věci, které jsou známy nám, zůstaly přirozeně Jesseniovy skryté, takže ani standardní dělení mozku na části tak, jak je popisujeme nyní my, se u něj nevyskytuje.^{pozn.9.} Mozek vnímá jako celek sloužící několika účelům, které řadil spíše podle topografické lokalizace dané části mozku, než podle jejich skutečných účelů. Sluchovou kůru, která se správně nachází v temporálních lalocích, tak Jessenius umístil do tzv. zadního mozku. *„Zadní mozek tak byl vytvořen pro účely ústrojí sluchového, které sousedí s týlem. Svou velikostí a substancí mu odpovídá orgán sluchový, neboť se skládá z nepatrných tělísek, která jsou z velké části pevná. Já se domnívám, že tato nevalná velikost zadního mozku může za to, že se nám tak rychle omrzí poslouchání.“*⁽⁸⁴⁾ Vidíme tedy, že makroskopické pozorování převládalo nad „klinickým“ zkoumáním nervových funkcí. Kromě intelektu a paměti má mozek sloužit i k rozvádění duševního pneumatu, čemuž napovídá i jeho *„porézní struktura, která je naplněna pneumaty.“*⁽⁸⁵⁾

---

^{pozn.9.} Mozek je orgán, který je uložený v lebeční dutině, díky které je chráněn před působením okolního prostředí. Mozek se dělí na několik částí, ale asi nejpřehlednější dělení je na mozkové laloky. Ty jsou čtyři: čelní (*lobus frontalis*), temenní (*l.parietalis*), spánkový (*l.temporalis*) a týlní (*l.occipitalis*). Dělení mozkové kůry, které se používá i v současné neuroanatomii, vychází z tzv. Brodmanovy mapy funkčních areí mozkové kůry, která pochází z roku 1907. Sestavil ji německý neurolog Korbinian Brodmann (1868-1918) na základě klinických zkoumání u pacientů s nějakou poruchou mozkových funkcí. Díky ní se podařilo lokalizovat některá centra v mozkové kůře, sloužící specifickým funkcím. Původně měla 52 oblastí (areí), ale v současné době je tato mapa, i díky modernějším zobrazovacím metodám, zejména funkční magnetické rezonanci, stále zdokonalována.

Jessenius dělí mozek na dvě části, které nazývá přední a zadní mozek. K těmto částem počítá i mozeček, není ovšem jisté, jestli pod pojmem mozeček myslí stejný útvar, jako nyní my.⁸⁶⁾ Ve svém spisku popisuje pražskou pitvu, tudíž je logické, že se do hloubky nezabýval fyziologickými funkcemi lidského těla tolik, jako někteří jeho vrstevníci. Navíc mozek je velmi složitou strukturou, takže ani v dnešní době se současnými technickými možnostmi nejsme plně schopni pochopit velkou většinu jeho funkcí.

Po mozku přichází na řadu popis míchy,^{pozn.10)} kterou považuje za jakýsi „*podélný mozek*“⁸⁸⁾, protože vychází z mozku. Míchu popisuje opět proti dnešním zvyklostem, neboť za místo jejího vzniku má několik větví. V tomto případě dvě části vyrůstající z mozku a dvě části z mozečku. Jessenius tak dal dohromady několik útvarů, které dnes, vzhledem k jejich odlišné funkci, řadíme zvlášť.⁸⁹⁾ Jessenius míchu dělí na část nitrolebeční a část mimolebeční a právě při popisu mimolebeční části míchy a jejích nervů popisuje také nervovou tkáň obecně. Nerv je tak „*stlačenou a zhuštěnou tkání mozkovou, protože je vystavěn z mozkomíšní hmoty a dvojité blány mozku.*“⁹⁰⁾

Nervy Jessenius popisuje pouze obecně, nikde je jménem nejmenuje. Tím pádem mu splývají i ty nervy, které se dnes řadí k tzv. hlavovým nervům.⁹¹⁾ Hlavové nervy nazývá lebeční nervy a popisuje jich pouze osm, nicméně některé okohybné nervy mu splývají dohromady a také zbytek nervů řadí k útrobním, což je velmi neurčitý pojem. Ostatní nervy, které je dnes zvykem řadit do skupin, tzv. plexů, popisuje Jessenius samostatně, nicméně vzhledem k jejich průběhu správně, i když mu některé nervy splývají se sousedními.

Nervy dělí pouze podle jejich funkce, a sice na měkké a tvrdé. Měkké mají schopnost vnímat smyslově, tvrdé slouží k pohybu. O stavbě nervů a principu toho, jak přenášejí informace směrem do centra, neměl Jessenius ani tušení, nicméně je to logické, když

---

^{pozn.10)} Mícha, nacházející se v pátečním kanálu, je trubicovitý orgán, který na řezu má zřetelné dělení na šedou a bílou hmotu míšní. Šedá hmota se nachází uprostřed míchy a svým tvarem na řezu připomíná písmeno H, či křídla motýlů, jak říkají někteří poetičtější založení kolegové. Obklopena je bílou hmotou. Z bočních zářezů míchy vychází vlákna nervová, která se spojují v přední a zadní kořeny míšní a po tomto spojení z míchy vychází meziobratlovým otvorem jako míšní nervy. Tyto nervy popisuje i Jessenius jako „*mimolebeční části míchy, které vystupují do paží, nohou a ostatních částí.*“⁸⁷⁾

uvážíme, jaké pomůcky měl během své pražské pitvy. Nesmíme také zapomínat na to, že Jessenius nebyl vědcem v pravém slova smyslu. Nezkoumal lidské tělo z hlediska funkce, ale spíše stavby, i když úvahy o fungování některých orgánů se v jeho spise hojně vyskytují. Jedná se však spíše o vědomosti, které pochytil během svých předchozích studií, nebo o neurčité filosofické úvahy.

Osmý výkon se celý týká smyslů, tedy zraku a sluchu. První na řadě je oko nazývané Jesseniem orgánem, který může „s použitím světla rozlišovat život od temnoty a smrti“⁹²⁾ a z této věty jasně vyplývá, jak velkou důležitost neporušené zrakové funkci nejen Jessenius kladl. Oko^{pozn.11.} začíná popisem jeho zevních částí, mezi které Jessenius klade i okolní struktury, jako například obočí, řasy a podobné. Stavbu očního bulbu dělí Jessenius správně na tři části, ovšem některé pojmy mu splývají dohromady. Díky tomu tak zcela z jeho popisu vypadl poměrně důležitý orgán, a sice *corpus ciliare*,⁹³⁾ které nazývá uveou. Také u popisu sítnice se omezil pouze na její makroskopický vzhled bez dalšího rozboru. Za hlavní část oka, která je zodpovědná za vidění, považoval Jessenius čočku, takže funkci a jakýkoliv rozbor sítnice pominul. Navíc sítnice má deset vrstev, které jsou bez mikroskopu, který Jessenius během pražské pitvy určitě neměl, prakticky nerozlišitelné. A v poslední řadě je třeba zmínit ten fakt, že oko jako poměrně vodnatý orgán podléhá rychle po smrti degeneraci, takže je možné, že Jessenius při sepisování pražské pitvy vycházel spíše ze svých předchozích znalostí, než z pozorování během pitvy.

Jak už bylo zmíněno, za hlavní orgán, který umožňuje člověku vidět, považoval Jessenius čočku, která „je průhledná a vede do ní vnitřním obalem zakončení zrakového nervu.“⁹⁴⁾ Světlo, které prošlo do oka, se mělo v čočce zadržet a pak se posouvat dále přes

^{pozn.11.} Lidské oko je důmyslný orgán, jehož hlavní funkcí je zpracovat světelné podněty z okolního světa a pomocí optického nervu je přenášet do mozku. Oko je uloženo v očníci, kde je obklopeno tukovým vazivem, které ho spolu s výše zmíněnou kostěnou schránkou chrání před mechanickým poškozením. Oční kouli (*bulbus oculi*) tvoří tři vrstvy, které ji vyživují, tvarují a chrání. V přední části bulbu jsou tyto vrstvy upraveny tak, aby umožnily průchod světla do nitra očního bulbu. Tím je oko rozděleno na část přední a část zadní. Zadní část je větší a obsahuje bezbarvou strukturu, zvanou sklivce, přední část obsahuje čočku, která je uložena v očních komorách. Ty obsahují komorový mok. Vidění zprostředkovávají receptorové buňky na sítnici, které se tvaru dělí na tyčinky a čípky. Tyčinky, kterých je víc, zprostředkují černobílé vidění, čípky barevné.

optický nerv směrem k mozku. „*Kdykoliv se někdo zahledí poněkud dále na zdroj světla či nějaký výrazně zbarvený předmět a hned nato oči zavře, pocítuje ještě chvílku v oku světlo i barvu, jako by tam byly otištěny.*“⁽⁹⁵⁾ Tato domněnka sice zní dnešním uším nepravděpodobně, ale musíme si uvědomit, že optika na počátku XVII. století byla poměrně novým oborem a proto ani nepřekvapí Jesseniova teorie o lomu světla. Při pojednání o očních tekutinách Jessenius správně zmínil rozdílný index lomu mezi vzduchem a tekutinou, byť zde tento termín přímo neuvádí. Popisuje pouze rozdíl v lomu světla mezi vzduchem a komorovou tekutinou, nicméně mylná je jeho úvaha, že pro kvalitnější vidění slouží více lomů světla za sebou. Celé to dokazuje na příkladu brýlí „*jež všechno viditelné předvádějí jasnější a větší: To se může dít proto, že světlo vstupuje ze vzduchu, který je průhledným prostředím o menší hustotě, do brýlí, jež sestávají z hustšího průhledného materiálu. Odtud světlo vstupuje zpět do vzduchu, tedy řidšího média, z něj pak do rohovky, která je hustější. Z ní pak znovu vystupuje do řidšího prostředí komorové vody a odtud do hustšího, tedy do čočky. Z čočky jde nakonec do sklivce. A tak, když brýle přidají k těmto uvedeným očním lomům další dva, vznikne nám jich celkově šest.*“⁽⁹⁶⁾

Na tomto dlouhém citátu vidíme, že Jessenius vůbec nepochopil princip brýlí při korekci zrakových vad, neboť se domníval, že ostřejší vidění díky brýlím je způsobeno lomem světla a zejména jeho znásobením. Ve skutečnosti brýle, respektive jejich čočky slouží k posunutí obrazu vzniklého před sítnicí (při krátkozrakosti) nebo za sítnicí (při dalekozrakosti) na sítnici a tím k jeho ostrosti. A průhledné části oka, tedy rohovka, komorová voda, čočka a sklivec slouží k tomu, aby zabránily velkému rozptylu světla. Rohovka spolu s čočkou slouží k tomu, aby paprsky světla usměrnily na sítnici. Naproti tomu správně pojmenoval funkci zornice, byť i zde se nevyhnul některým omylům vycházejících z předchozího citátu. „*Zúžení žívnatkového otvoru způsobuje ostré vidění, které nastává při paprscích rovných. Proto je vidění slabé, když je žívnatka široká, a velmi ostré, když se zúží*

(...) Zužování zornice poskytuje čočce ochranu tím, že zabraňuje přístupu silného světla, které by ji poškozovalo. “⁹⁷⁾ Ani nepřekvapí, že v jednom odstavci použil dvě pojmenování pro stejný útvar, ale odhlédneme-li od tohoto, je jeho popis hlavní zornicové funkce celkem výstižný.

Posledními částmi z oka, kterým Jessenius věnuje zbytek výkladu, jsou okohybné svaly, které popsal přesně, a to jak z hlediska stavby, tak i funkce. Z dnešního pohledu je zajímavé názvosloví, které Jessenius při jejich popisu užívá. Například vnitřní přímý sval nazývá svalem pijáckým, protože uklání oční kouli směrem k nosu a údajně tak hledí ke konvici s vínem.

Druhým orgánem, kterým končí smysly a zároveň osmý výkon, je ucho⁹⁸⁾. Ucho popisuje od jeho vnějších k vnitřním sktrukturám. Během líčení se neodchyluje příliš od skutečnosti. Trošku matoucí je Jesseniovo rozdělení samotného ucha na vnější a vnitřní ucho, což poněkud ztěžuje určení, o jakou strukturu se jedná. Vnitřním uchem se tehdy nazýval útvar, který byl uvnitř kosti, tedy jak sluchové kůstky^{pozn.12.} řazené nyní mezi střední ucho, tak samotný hlemýžď a labyrint, tedy části, které dnes řadíme k vnitřnímu uchu. Po této makroskopické vsuvce následuje popis sluchu. Ten je, na rozdíl od předchozího odstavce věnujícího se optice, daleko přesnější, a ačkoliv se i zde vyskytly chyby, má Jesseniovo líčení o šíření zvuku a jeho zaznamenání racionální základ. Jessenius přirovnává zvukové vlny ke kruhům na vodní hladině, kdy „*ten bližší vždy pohání ten vnější a tak postupně na sebe*

---

^{pozn.12.} Sluchové kůstky jsou tři-kladívko, kovádlínka a třmínek. Ty jsou uloženy za sebou, přičemž spojení s vnitřním uchem obstarává třmínek, který je s hlemýžďem spojen přes oválné okénko (*fenestra vestibuli*). Další okénko, které je spojeno se středním uchem se nazývá kulaté (*fenestra cochleae*). Třmínek je nejmenší kůstka lidského těla. Ve vnitřním uchu se nachází útvar zvaný hlemýžď. Ten svým tvarem připomíná ulitu hlemýžďe a dělí se na kostěnou a blanitou část. Blanitá část je rozdělena pomocí kostěné spirály na dvě patra, horní (*scala vestibuli*) a spodní (*scala tympani*). Tato spirála stoupá směrem k vrcholu hlemýžďe. Obě dutinky jsou vyplněny perilymfou. Mezi těmito dvěma dutinami se nachází kanálek (*ductus cochlearis*) vyplněný endolymfou. Při podráždění zvukem se bubínek rozechvěje, chvění se přeneso na sluchové kůstky a ty podráždí útvary v hlemýždi. Chvění perilymfy se přenáší na endolymfu, která pomocí svých pohybů dráždí vlasové buňky, samotný orgán sluchu. Chvění se pak přeneso do scala tympani a přes kulaté okénko zpět do středouší. Vlaskové buňky jsou pak schopny rozeznat intenzitu zvuku podle toho, jaká část blanitého hlemýžďe se chvěje. To je dáno nestejnou tloušťkou jeho membrány, takže zvuky o vysoké frekvenci působí blíže u oválného okénka a zvuky o nízké frekvenci rozechvějí membránu po celé délce. Přetížení tohoto systému brání svaly středoušní dutiny, které jsou v případě potřeby schopny znemožnit převod zvuku středoušními kůstkami.

navazují a rostou, dokud nenarazí na břeh nebo dokud se sami od sebe nezklidní. Lze se domnívat, že přesně takovým způsobem vznikají i kruhy ve vzduchu, tak že kruh, který přejal kvalitu zvuku, uvádí do pohybu svého souseda (...) a tak dále, až je donesen do k uším a zapůsobí na vnímání, nebo vymizí. ^{“99)}

Dnes víme, že zvuk je vlastně druh mechanického vlnění, takže přirovnání k vodní hladině je velmi výstižné. Zvuk pak měl v uchu vzniknout podrážděním tzv. *aer implanatus*, což nebylo nic jiného, než vzduch ve vnitřním uchu, který sem vniknul při narození. Ten měl sídlit v dutinkách kosti skalní, které Jessenius vyjmenoval během líčení makroskopie vnitřního ucha. Při popisu kosti skalní Jesseniovi splývají útvary středoušní dutiny a vnitřního ucha. Vyplývá to hlavně z této věty, která hovoří o útvaru, Jesseniem nazvaném samotný bubínek. „*Je kulatá, vřezaná do kosti a je kvůli nerovnostem do jisté míry drsná. Uprostřed vyčnívá mírně dopředu a je průchozí do řady dalších dutinek.* ¹⁰⁰⁾ *Jedním z nich je vejčitá dutinka, do níž usedá třmínek. Další z otvorů vede k hlemýždi a třetí konečně vede do ostatních dutin, které se pro svoji četnost a spletnost po právu nazývají labyrint. V uvedených chodbičkách musí přebývat vzduch, aby nezely prázdnotou.* ^{“101)}

Bubínek, tedy blanka oddělující vnější ucho od středního, měl sloužit k tomu, aby nedošlo k míšení vnějšího a vnitřního vzduchu a aby tento zůstal čistý. Tím bychom mohli Jesseniův popis sluchového aparátu opustit a přejít na poslední výkon pražské pitvy.

Devátý výkon je věnován orgánům a útvarům, na které se před tím nedostalo. Tato nesourodá kapitola obsahuje obličej a jeho struktury, společně s orgány dutiny ústní a nakonec následují končetiny, u nichž se Jessenius dostává i k výkladu o svalech a jejich funkci. Pitvu obličejě začíná vyjmenováním jeho vnějších struktur, dále pak pokračuje do hloubky. Bohužel svaly popisuje ve skupinách a nezmiňuje jediný název, uvádí pouze jejich průběh, takže je obtížné určit, o jaký sval se jedná. Nicméně pokud odhlédneme od tohoto faktu, je popis obličejových struktur celkem přesný a výstižný a dále bych ho zde nerozebíral.

Zastavil bych se pouze u pár zajímavých věcí z odstavce věnujícího se obličejí, které ani tolik nesouvisí se znalostmi lékaře té doby, nýbrž nám ukazují myšlení a ducha XVII. století. Z dnešního pohledu čtenáře nejspíš zaujme Jesseniova úvaha o vousech, na které se dají krásně ilustrovat tehdejší módní trendy. Vousy slouží muži k okrase, a tak je „*hladkost brady u muže potupná a je znakem nemohoucího ducha, tak je vous u ženy (takový jsem spatřil v ženské komnatě u arcivévody Karla) pokládán za nestvůrný a hrozný úkaz.*“⁽¹⁰²⁾ O tom, jakou důležitost přikládala doba vousům, svědčí i obrazy a rytiny zpodobňující pomazané hlavy a šlechtice. Ve většině případů se nenajde nikdo, kdo by neměl alespoň malou okrasu tvořenou vousy.

Zajímavá je také Jesseniova úvaha o tom, proč ženy vousy nemají, což vysvětluje tím, že „*neměly povinnost spravovat stát, nemusely vypadat tímto způsobem vznešeně a úctyhodně. Ale ani pro zakrytí a zahnání chladu chlupy na tomto místě nepotřebovaly, protože žena je bytost sedavá a polehávající a většinu svého života tráví doma v klidu a nečinnosti.*“⁽¹⁰³⁾ Tato na dnešní poměry provokující věta naopak svědčí o tom, jakou úlohu nejen toto století přisuzovalo ženám.

Poslední zajímavé svědectví té doby se nachází při popisu jazyka. Tomu klade Jessenius velkou důležitost a dokonce ho nazývá orgánem, který může jak sloužit, tak škodit. Celé to ilustruje historkou o Pittakovi, který byl Egyptským králem vyzván, aby z masa zvířete oddělil to nejlepší a zároveň to, které považuje za nejhorší. Pittakos poslal králi pouze jazyk s tím, že „*v této části těla je ukryt zárodek nesmírného dobra, ale že je to také nástroj největších pohrom, když je nešetrný a nevázaný.*“⁽¹⁰⁴⁾ Jazyk, coby jeden z hlavních orgánů řeči, byl schopen konat dobro právě řečí, ale opět tou samou řečí, tedy pomluvou, mohl škodit. Ne nadarmo byl trest vynětí jazyka považován za jeden z nejtěžších a mnoho učenců kritizujících panovníka takto skončilo. Jessenius ani nemohl tušit, že i on sám se nakonec stane obětí tohoto trestu.

Tím se dostáváme k poslední části devátého výkonu, a sice popisu končetin a svalů i z obecného hlediska. Opět, jak je Jesseniovým zvykem, zde žádný sval není pojmenován, nicméně, na rozdíl od předchozích kapitol není tak velký problém určit, o jaký sval se jedná, neboť jejich průběh a funkci jmenuje poměrně přesně. Svaly popisuje nikoliv podle jejich funkčních skupin, ale prostě podle jejich umístění, tedy odshora dolů. V prvním odstavci rozdělil sval obecně na hlavu, břicho a ocásek, přičemž ocáskem myslí úponovou šlachu svalu. Za hlavního hybatele svalem považuje Jessenius nerv, který má schopnost pohybu vypůjčenou od mozku. Ten funguje *„asi jako kočí, úlohu otěží mají nervy, na místě uzdy jsou svaly, koňmi jsou pak ostatní části těla.“*⁽¹⁰⁵⁾ Souhra nervu a svalu je sice vyličená značně zjednodušeně, ale srozumitelně. Ostatně podobnými přirovnáními se Jesseniovo dílo jen hemží, vzpomeňme na popis mozku. Je vidět, že se snažil své čtenáře a před tím posluchače zaujmout.

Vzdor takřka bezchybnému popisu jednotlivých svalových skupin, včetně vyličení jejich funkcí se i zde nacházejí chyby, neboť některé vícehlavé svaly jsou zařazeny jako jednotlivé útvary. Například trojhlavý sval pažní rozdělil na tři různé svaly, které se společně upínají na loket a navíc i chybně určil jeho funkci. Zajímavé je také to, že jednotlivé svaly čísluje, tedy napřed jmenuje jejich počet v daném okrsku a poté je podle pořadí vyjmenovává a popisuje. Číslování je však náhodné a zřejmě nemá hlubší význam.

Po odstavci věnujícímu se svalům horní končetiny následují kosti a kloubní spojení na ruce. Kosti a klouby popisuje, snad neúmyslně, na rozdíl od svalů, od prstů směrem k rameni. Ani kosti nejmenuje, ale čísluje, takže je u některých takřka nemožné určit přesný název, což je vidět z následující věty týkající se záprstních kůstek: *„Je jich napočítáno osm. Ty, když se porovnají se zbylými kostmi ruky, jsou menší než ostatní. Srovnají-li se však mezi sebou, jsou rozličné. Největší je první a sedmá, menší než ony jsou druhá, dále osmá, pak pátá, po ní následuje šestá a třetí. Nejmenší ze všech je čtvrtá.“*⁽¹⁰⁶⁾ K dovršení tohoto zmatku zde není ani

zmínka o tom, jaký systém číslování používá, takže nevíme, jestli první kosti myslí tu, která je blíže prstům, nebo opačně. Také není jasné, jakým směrem pak postupuje. S jistotou se z této věty dá vyčíst, že čtvrtou kostí je určitě míněná kost hrášková, která je skutečně nejmenší, ale to je asi tak vše. Jesseniova pitva sice neměla sloužit jako učební pomůcka, nicméně tento popis je k ničemu i pro laického čtenáře, kterému bylo toto dílo určené.

S tím ostře kontrastuje popis kostí loketních, které nejsou číslovány, ale přesně pojmenovány, a to včetně některých útvarů, které obsahují, jako jsou drsnatiny, výběžky a podobné útvary, které i dnes slouží k orientaci u rentgenových snímků. Tím končí odstavec věnovaný horní končetině, na jehož konci je ještě krátké pojednání o užitečnosti prstů.

Po nich následují dolní končetiny. I zde se opakují některé omyly, kterých se dopustil na horní končetině, když čtyřhlavý sval stehenní popisuje jako čtyři rozdílné svaly. Jinak se kapitola věnovaná svalům dolní končetiny neliší od předchozí. Svaly opět pouze čísluje, nicméně dle průběhu a funkce, který u nich uvádí, není problém určit název daného svalu. Na konci této kapitoly pak následuje popis kostí dolní končetiny, který je oproti horní značně zkrácen a spíše je věnována pozornost určité podobě dolní a horní končetiny a jejich rozdílné funkci. Devátým výkonem končila pražská pitva a tím také Jesseniova *Anatomiae Pragae*. Bude tedy více než symbolické, když zde necháme promluvit jejího autora. „*Tak jsme tedy tyto pitevnické úkony, diváci, dovedli ke konci. Pokud jsme v nich prokázali něco vynikajícího, je třeba to přičíst na účet jedině původci a pomocníkovi – Bohu; jestliže jsme někde zakolísali nebo pochybili, musí se to přičíst mé slabosti. Proto se mnou poděkujte Bohu Pomocníkovi za tak milostivé přispění; mé práci, ať je jakákoliv, věnujte vlídné uznání. Já vám, převýteční pánové všech stavů, vzdávám a projevuji převeliký a věčný dík za tak hojnou účast a za dlouhou trpělivost, s níž jste přihlíželi a naslouchali. Tó theó doxa (Bohu buď sláva).*“⁽¹⁰⁷⁾

3.Kapitola

„Jan Jesenský, Jessenius zvaný, muž, jenž čtvrtil lidi, a sám byl za to proklet a rozčtvrcen.¹⁰⁸⁾“

Jan Jesenský, latinsky zvaný Jan Jessenius, nebo také Jesenius *De Magna Jessen*¹⁰⁹⁾, se narodil ve Vratislavi v roce 1566,¹¹⁰⁾ kam se uchýlil jeho otec před Turky. Ve Vratislavi vystudoval gymnázium a dále se jeho studijní cesta od tehdejší nižší šlechty moc nelišila. K medicíně se Jessenius dostal v Lipsku, ale nakonec absolvoval na slavné univerzitě v Padově v roce 1591. Samotná studie v Padově na něm zanechala nezapomenutelné stopy, je to ostatně vidět i v jeho Pražské Anatomii. Měl tu možnost setkat se zde s mnoha věhlasnými lékaři té doby a dnešními slovy by se dalo říct, že byl v centru dění. Po ukončení studií a po uznání své akademické hodnosti se Jessenius, po krátké epizodě lékaře ve Vratislavi, dostal na dvůr Saského kurfiřta, který ho jmenoval v roce 1594 profesorem univerzity ve Wittenbergu. Jesseniova ctižádost se zde naplno projevila, neboť po necelých dvou letech stanul v čele Wittenberské univerzity coby její rektor a v této funkci sepsal četná filosofická a lékařská díla. Finance na jejich vydání získal sňatkem s bohatou Marií Felsovou, kterou si vzal ještě ve Vratislavi.

Těžko říct, co ho přimělo opustit na čas významné místo a vrátit se do Prahy, dá se pochybovat o tom, že to bylo pouze na pozvání Tycha de Brahe. Spíše je pravděpodobné, že sláva císaře Rudolfa II., coby mecenáše umění a věd přesáhla hranice českých zemí a donesla se až do Wittenbergu. Na počátku XVII. století tedy Jessenia nacházíme v Praze, kde provedl první veřejnou pitvu v českých zemích. Touto pitvou zaujal pražskou veřejnost, ale na druhou stranu proti sobě popudil i větší část usedlejší společnosti. Stačí jen vzpomenout na již citovaného Kezelia Bydžovského.

Necelé dva roky uplynuly od pražské pitvy a Jessenius byl pozván na pražský dvůr, kde se stal lékařem. Nicméně se mu nepodařilo dosáhnout mety nejvyšší, a sice stát se osobním lékařem císaře Rudolfa II.,¹¹¹⁾ a tak v roce 1608 odešel z Prahy a usadil se v Bratislavě, když pochopil, že na pražském dvoře za vlády Rudolfa II. se mu nebude dařit. Velmi brzy také zapomněl na svá slova, která psal v úvodu pražské pitvy císaři Rudolfu II. a

stejně vřelá slova věnoval jeho bratrovi ve spisu „*Krátká chronografie království a králů uherských*“.¹¹²⁾

V roce 1617 se Jessenius vrátil do Prahy, kde byl zvolen rektorem pražského učení a zde se začal psát Jesseniův konec, neboť jako představitel univerzity, která byla pod vlivem protestantských stavů, se sám postavil na stranu opozice proti císaři. Zcela tak zapomněl na svá pochvalná slova, která věnoval domu habsburskému a postavil se proti všemu, co připomínalo vládnoucí rod. Těžko říct, na kolik mu racionální uvažování znemožnila jeho uražená ctižádost, a nakolik se jednalo o touhu po uznání a po moci, nicméně svými protihabsburskými kroky si podepsal konečný ortel. Poté, co utichla bitevní vřava na Bílé hoře, byl Jessenius, který během necelých dvou let rebelie, pilně agitoval u Gábora Bethlena o pomoc, zatčen.¹¹³⁾ Poslední kapitolu v jeho životě napsal meč popravčího Jana Mydláře. Jesseniovi byl nejdříve vyříznut jazyk a poté byl popraven stětím hlavy. Jako by to nestačilo, katovy pomocníci na rozkaz jeho tělo rozčtvrtili a tím skončila Jesseniova stopa v českých dějinách.¹¹⁴⁾ Stalo se tak 21. června 1621 na Staroměstském rynku a Jessenius se tak stal jednou ze sedmadvaceti obětí stavovského povstání.

Krutost, s jakou se panovník pomstil odbojným stavům, ohromila skoro celou tehdejší Evropu, která byla tehdy na leccos zvyklá.¹¹⁵⁾ Dokazuje to i nepietní zacházení s těly odsouzených, mimo jiné i s tělem Jana Jessenia. Jeho hlava byla pro výstrahu s devíti dalšími vystavena na Mostecké věži, kde visela po deset let a sundána byla až během saské okupace Prahy. Poté byly hlavy českých šlechticů uloženy a slavnostně pohřbeny na neznámém místě. Tak tedy skončil muž, jenž provedl v Praze první pitvu a do jisté míry se také zasloužil o obnovu lékařské fakulty. Bohužel také muž natolik ctižádostivý, který tak dlouho handloval mezi dvěma stranami, až ztratil všechno.

Anatomiae Pragae, první pitva v Praze a její význam.

Jesseniova *Anatomiae Pragae*, jejíž rozbor jste mohli sledovat na předchozích stránkách, obsahuje popis pražské pitvy, která se uskutečnila v roce 1600. Podmínky pro tuto akci, odhlédneme-li od již zmíněných hygienických a jiných aspektů pražské pitvy, byly z dnešního pohledu značně spartánské, když uvážíme, že zde chyběla jakákoliv podpora ze strany Karlova vysokého učení. Lékařská fakulta zde zanikla a nebylo vůle ji obnovit. Dalo by se do jisté míry říci, že Jessenius pitvu konal na vlastní odpovědnost. O to je samotné provedení pitvy zajímavější. Jaký byl účel této pitvy? K čemu měla sloužit? O odpověď na tyto otázky se pokusím v následujících odstavcích.

Jessenius už měl s veřejnými pitvami své zkušenosti, neboť ve Wittenbergu, kde působil, sám na tyto pitvy zval obecnstvo. Určitě se jeho pozvání neminula účinkem, takže o diváky pro svá „představení“ neměl nouzi. Díky těmto zkušenostem ze svých předchozích angažmá mu nedělalo větší potíže uspořádat podobné divadlo i v Praze, i když na začátku svolání ke shromážděným osobám přiznává velké obavy a nervozitu.¹¹⁶⁾ Svědectvím o tomto velkolepém divadle je i jím napsaná *Anatomiae Pragae*, která byla napsána s ročním odstupem od pražské pitvy a Jessenius se v ní snažil zformulovat svoje myšlenky a zrekonstruovat co nejvěrněji postup pitvy. Proto se na jeho dílo nelze dívat jako na učebnici anatomie, k čemuž by do jisté míry pitva samotná, coby medicínský úkon, ukazovala.¹¹⁷⁾

Musíme si uvědomit, že mezi posluchači, kteří se pitvy zúčastnili, byl sotva nějaký medik, neboť lékařská fakulta zde neexistovala. Vzdor tomu se na budoucí lékaře Jessenius v jedné pasáži sám obrátil, a sice během líčení srdce, nicméně v publiku převažovali laici, a proto je i její popis spíše než lékařským spisem poutavým vyprávěním o události, která se stala na začátku XVII. století. Úměrně tomuto účelu volil Jessenius i jazyk a formu svého vyjádření. V textu se tak, až na drobné výjimky, nenalezne odborný termín, či pokus o

vysvětlení funkce daného orgánu na základě vlastních myšlenek. Jessenius si velmi často pomáhá pomocí citátů ze starých tisků, zejména Aristotelových a Galénových.

Terminologii, se kterou si místy nevěděl rady, se snažil odvodit, bohužel v drtivé většině případů se jedná o mylnou etymologii daného slova. Z jeho textu také plasticky vystupuje tehdejší pojetí medicíny. Lékař raného novověku nebyl zaměřen pouze na svůj obor, jako je tomu dnes. Tehdejší obhajoby a závěrečné zkoušky trvaly několik dní, během nichž kandidát lékařství musel prokázat rozsáhlé znalosti v oboru medicíny a nejen z ní, ale také z filosofie. Významný český lékař té doby, současník Jesseniův, Matyáš Borbonius nám o tom ve svých denících zanechal obsáhlé svědectví.¹¹⁸⁾ Není tedy divu, že i Jesseniovo dílo je protkáno zajímavými myšlenkami. Zejména je to patrné při líčení mozkových funkcí.

Jesseniova Anatomie vychází z učení Andrea Vessalia, autora slavné publikace *De humani corporis fabrica libri septem*, se kterou se Jessenius během svého studia v Padově musel potkat. Toto dílo ho zřejmě natolik ovlivnilo, že z něj ve své *Anatomiae, Pragae* vychází nejen během líčení některých anatomických poznatků, ale také v úvodním provolání božské slávy.¹¹⁹⁾ Právě tato provázanost s dílem Vessaliovým byla některými autory Jessenioví vyčítána.¹²⁰⁾ Ale Jessenivo dílo nemělo být ničím převratné, nemělo ani sloužit jako nová učebnice anatomie. Jedná se pouze o popis pitvy, takže je logické, že Jessenius v úvodu a během samotného výkonu využíval znalostí, kterých nabyl během svých studií na Padovské univerzitě. Navíc samotné dílo sepisoval s ročním odstupem, takže je velmi pravděpodobné, že při popisu některých útvarů, které si přesně nepamatoval z pražské pitvy, použil Vessalia.

Přesto nelze přehlédnout jeden důležitý fakt. Jessenius pitvu konal v Praze, kde lékařská fakulta v té době neexistovala. Pitva byla veřejná a podle jeho vlastních slov na ní bylo mnoho významných lidí té doby. Tímto velkolepým divadlem se zřejmě chtěl Jessenius dostat blíže k pražskému panovnickému dvoru, dodat vážnost vlastní osobě a ukázat, jakou kapacitou ve svém oboru je. A právě tato publikace mu to mohla umožnit. Proto jejímu

sepsání věnoval tolik péče a proto zřejmě chtěl, aby se do jisté míry podobala tak slavnému dílu, jakým bylo *De humani corporis fabrica libri septem*, ačkoliv některá fakta v něm obsažená už byla v době Jesseniově překonána.

O jeho vlastní ctižádosti a o prostředcích, kterých používal k dosažení svých cílů, svědčí dílo *Zoroaster, Nová, krátká a pravdivá filosofie veškerenstva*. Toto dílo věnoval Fridrichu Vilémovi a právě toto dílo mu, mimo jiné, otevřelo dveře ke kariéře lékaře na saském dvoře. Ve skutečnosti neznamenal *Zoroaster* převratné dílo, jednalo se pouze o opis staršího díla Patriciova *Nová filosofie vesmíru*.¹²¹⁾

Na tomto příkladě plasticky vidíme, že Jessenioví nedělalo problém použít cizí dílo, byť mírně upravené, k vlastnímu prospěchu. A podobné, byť ne stejné, je to i s jeho pražskou anatomií, neboť i ji dedikoval císaři Rudolfovi II. a samozřejmě neopomenul zmínit další významné osobnosti českého království. Neboť komu byla primárně jeho kniha určena? Právě těmto lidem, kteří umožnili Jessenioví vykonat první veřejnou pitvu v českých zemích. A protože se jednalo o prvek v našich krajích zcela neznámý, měl tento akt dodat vážnosti i samotnému vykonavateli této pitvy, tedy Jessenioví, který zřejmě správně předpokládal, že pitva samotná přiláká velký počet zájemců a s velkou pravděpodobností vzbudí zájem i u vědychtivého vladaře, jakým v té době Rudolf II. byl.¹²²⁾ Lze se ovšem divit takovému postupu? V době svého příchodu do Prahy zastával Jessenius místo řádného profesora ve Wittenbergu, nicméně tehdejší společenské postavení lékařů nebylo nijak valné.¹²³⁾ Je tedy logické, že se Jessenius snažil dostat co nejbližší k panovníkovi, i když i postavení dvorního lékaře nebylo, co se financí týče, zabezpečené povolání. Přesto skýtalo jisté společenské uznání, po které Jessenius toužil. To, že se mu tato věc nepodařila, nezáleží na jeho osobních kvalitách. Musíme si uvědomit, že Praha byla plná lidí, jako on, tedy vědců, malířů a umělců, snažících se dostat blíže k císařskému dvoru. Kromě skutečných vzdělanců se ke dvoru snažilo dostat spousta šarlatánů, což zajisté zvyšovalo nedůvěru panovníka v nově příchozí.

V takové konkurenci bylo velmi těžké uspět, a ač se Jessenius snažil, jeho *Anatomie Pragae* a další ji přidružená díla mu tentokrát cestu k cíli neotevřela. Svou roli sehrálo i to, že v roce 1601 zemřel Jesseniův přímluvce u dvora, Tycho Brahe. Na splnění svého snu si tak musel počkat osm let, kdy se v roce 1608 stal osobním lékařem císaře Matyáše.

V žádném případě nelze Jesseniovu upřít odborné znalosti a celkový rozhled s jakým se svému oboru věnoval. I přes pozadí a poměry, v jakém se pražská pitva konala, patří mezi významné počiny v dějinách medicíny v českých zemích.¹²⁴⁾ Jessenius se tak nepřímou zasloužil o oprášení zašlé slávy lékařské fakultě v Praze, i když boj o její obnovení trval déle.

4.Kapitola

Otisk Jana Jessenia v českém povědomí.

Přestože od první veřejné pitvy v Praze uplynulo již přes 400 let, je tato událost v našich dějinách stále živá, stejně tak jako přežívá osobnost lékaře Jana Jessenia, a to nejen v historiografické literatuře, ale také v beletrii a filmu. Jeho bohatý život, dílo a především krutá smrt na Staroměstském rynku jako by přitahovaly k jeho osobnosti pozornost.

Asi nejznámější obraz Jana Jessenia nám podává Vladimír Körner ve svém rozsáhlém díle *Lékař umírajícího času*. Jessenius zde naplňuje ideály humanistického učenice, který je do jisté míry proti své vůli zavlečen do dějinných událostí, které se kolem něj odehrávají.¹²⁵⁾ Zajímavé je líčení pražské pitvy z pera výše zmíněného autora, kdy se Jessenioví do cesty staví překážka za překážkou počasím počínaje a nevolí a zradou vlastních lidí konče. Jeho anatomie je tak na stránkách tohoto díla vylíčena jako akt, který současná doba a věda neocenila a ocenění čeká až na budoucí pokolení. Kromě Jessenia, který je nosnou postavou celého díla, zde také vystupují další historické osobnosti od Zdeňka Vojtěcha Popela Lobkovice po Jana Keplera, kteří se s Jesseniem přirozeně na stránkách Körnerova románu potkávají. Kniha původně vznikla jako scénář ke stejnojmennému seriálu, kde Jessenia ztvárnil nezapomenutelným způsobem Petr Čepek. Ze závěrečné scény, která pojednává o popravě 27 českých pánů, doslova mrazí.

Dalším dílem, ve kterém Jessenius ožívá, je kniha Josefa Svátka *Paměti kata Mydláře*. V jedné kapitole této knihy se přímo dozvídáme o některých pokusech, které Jessenius konal s těly popravených. Zajímavé je také líčení, kterak se při Jesseniově příchodu zachvěl popravčí meč kata Mydláře.¹²⁶⁾

S Jesseniovým jménem se můžeme potkat také mimo literaturu, ale i tak se jeho jméno vyskytuje pohříchu málo. Jeho jméno například nosí vlak jezdící mezi Hamburkem a Budapeští. Tento vlak symbolicky propojuje dvě Jesseniova nejvýznamnější působiště, a sice Wittenberg a Prahu (v obou zastávkách staví). Kromě toho existuje ve slovenském Martinu Jesseniova lékarská fakulta, která je součástí Univerzity Komenského. V Čechách se

Jesseniovo jméno vyskytuje v názvu několika ulic, jedna z nich je také na pražském Žižkově.¹²⁷⁾ Svého slavného rodáka si připomínají také na Slovensku v obci Turčianské Jaseno, odkud Jesseniův rod pochází. V obci je možno nalézt pamětní světnici, věnovanou Janu Jesseniovi a jeho rodu. Kromě materiálů vztahujících se přímo k jeho osobě, zde jsou také dokumenty vypovídající o historii této obce. Před muzeem se nachází socha Jana Jessenia.

Z těchto odstavců tedy vidíme, že Jesseniovo jméno žije dál i přes dlouhou dobu, která uplynula od jeho smrti. Svou pražskou pitvou se tak zařadil mezi nesmrtelné.

Obrazová příloha:

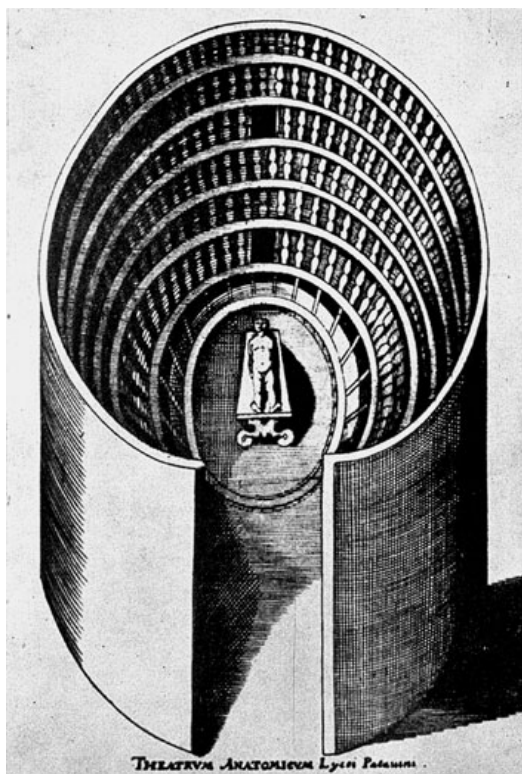

1. Petr Čepek coby Jan Jessenius
v seriálu Lékař umírajího času.

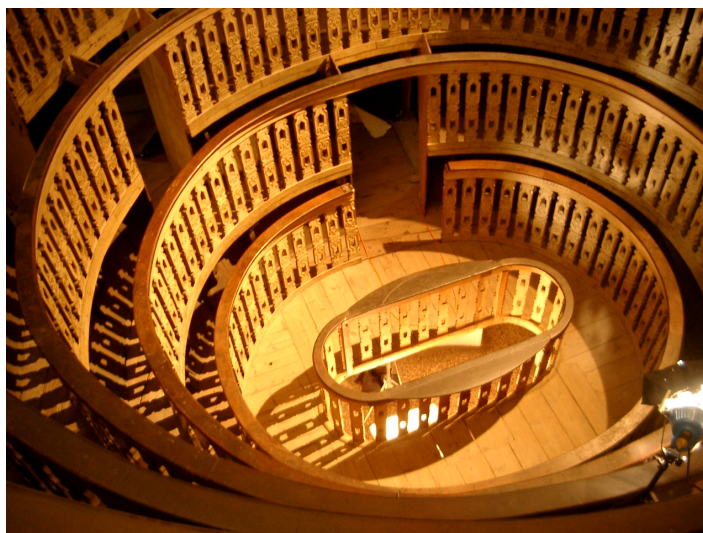

2. Historická rytina Meriana Matthäuse
zachycující Jana Jessenia.

3. Theatrum anatomicum

Padovské univerzity. Rytina
neznámého autora z roku 1654

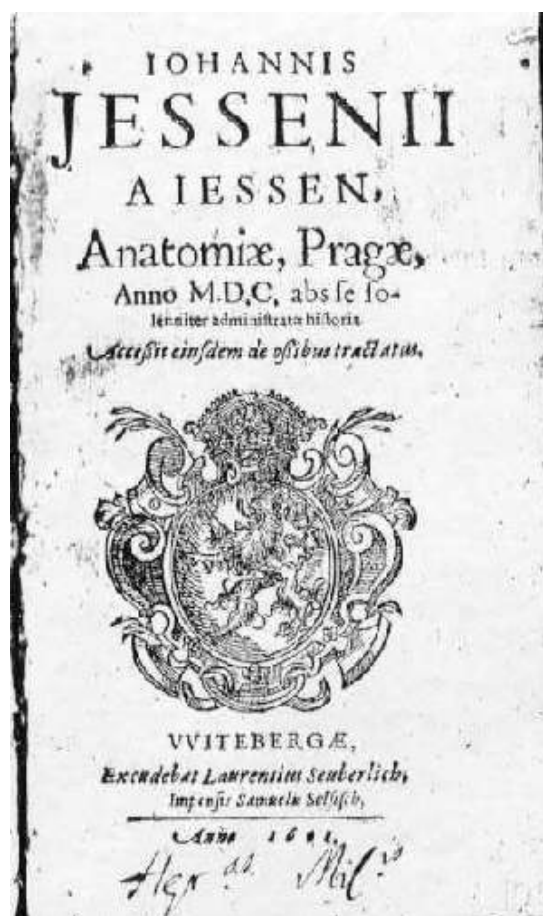
4. Současná podoba Theatrum anatomicum

v Padově.

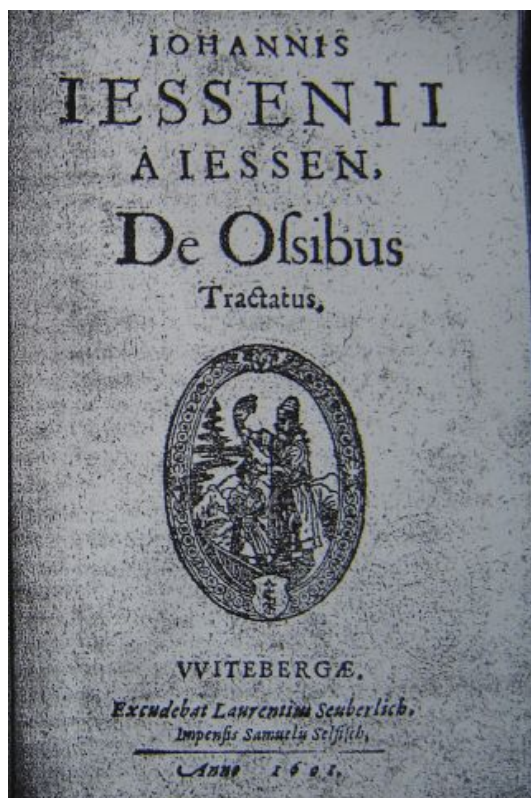

5. Titulní strana Vesaliovy slavné publikace *De humani corporis fabrica libri septem*. Originální název zní: *Andreae Vesalii Bruxellensis, scholae medicorum Patauinae professoris, de Humani corporis fabrica Libri septem*.

6. Titulní strana Jesseniovy Anatomie Pragae vydané v roce 1601 ve Wittenbergu.

7. Titulní strana knihy *Tractatus de Ossibus*

8. V těchto místech stál kostel sv. Štěpána (roh dnešní ulice Karolíny Světlé a Bartolomějské) u jehož zdi postavil v roce 1400 bohatý měšťan Jan Rečka z Ledče dům. O dvě století později se zde konala první veřejná pitva v Praze.

9. Pamětní medaile vyražená u příležitosti jmenování Jana Jessenia rektorem Univerzity Karlovy.

10. Socha Jana Jessenia před pamětní světnicí v Turčianském Jasenu.

Poznámkový aparát:

- 1) Nedá mi to nevzpomenout na událost i z našeho století, kdy kontroverzní výstava The Bodies, znázorňující lidská těla v různých pozicích naložená v plastizolu, přilákala do pražské Lucerny obrovský počet návštěvníků. Samozřejmě také vzbudila odpor a nesouhlasné reakce vědecké obce. Asi podobné protichůdné názory musela v Praze vzbudit Jesseniova veřejná pitva. Pozn. autora.
- 2) Nejedná se však o první ucelené vydání tohoto díla. První vydání bylo v roce 1934 v Praze, kromě toho jej neúplně vydal Josef Polišenský jako přílohu ke své práci Jan Jessenský – Jesenius, Praha, 1965. Přičleněný traktát o kostech se dočkal samostatného vydání v roce 1941. Eventuální čtenáře odkazují na dílo Mistr Jan Jessenský, Spolek pro chemickou a hutní výrobu-farmaceutické oddělení, Praha, 1941. Jedná se o reprodukci původního latinského originálu, ke kterému je připojena předmluva s krátkým pojednáním o Jesseniově životě. Toto dílo vyšlo původně jako novoročenka výše zmíněného podniku. Pozn. autora.
- 3) NEJESCHLEBA Tomáš, Jan Jessenius v kontextu renesanční filosofie, Vyšehrad, 2008
- 4) O neobyčejné šíři jeho záběru svědčí například tato díla. POLIŠENSKÝ Josef, Casanova a jeho svět, Praha 1997 a POLIŠENSKÝ Josef a kolektiv, Dějiny Latinské Ameriky, Praha 1979.
- 5) POLIŠENSKÝ Josef, Jan Jesenský – Jesenius, Praha 1965.
- 6) JANÁČEK Josef, Rudolf II., Praha 1997.
- 7) PETRÁŇ Josef, Staroměstská exekuce, Praha 1985.
- 8) Ottův slovník naučný, díl XIII. (str. 276), Praha 1898 a Slovník naučný Riegra, díl čtvrtý (str. 248-249), Praha 1865. Obě hesla jsou prakticky totožná, liší se pouze v drobných detailech. Pozn. autora.
- 9) KÖRNER Vladimír, Lékař umírajícího času, Praha 2007.

- 10) Seriál byl kvalitně obsazen předními českými a slovenskými herci a režíroval ho Miloslav Luther. Vysílal se v roce 1984 a hlavní úlohu Jana Jessenia v něm sehrál vynikající český herec Petr Čepek. Kromě tohoto seriálu vzniknul v roce 1990 film s názvem *Svědék umírajícího času*, který je vlastně sestříhanou verzí výše zmíněného seriálu. Tento seriál i film je bohužel Českou televizí neprávem opomíjen. Od své premiéry byl ve vysílání naposledy v roce 2000 u příležitosti nedožitých šedesátých narozeniny Petra Čepka. Nedávno jsme jej mohli spatřit ve vysílání jedné soukromé televize. Pozn. autora.
- 11) Tento papyrus se jmenuje po svém kupci, německému egyptologovi Georgu Moritzu Ebersovi (1.3.1837-7.8.1898). Pozn. autora.
- 12) Slovo anatomie pochází až z řečtiny a vzniklo složením dvou slov (*ana-roz, tomé-řez*). Doslova tedy rozřezávání. Pro přehlednost hovořím už od začátku textu o anatomii, ačkoliv Egypťané toto slovo neznali a logicky ho tedy ani neužívali. Pozn. autora.
- 13) V originále je jeho jméno Ibn'sina. To bylo později latinizováno na Avicenna. Pozn. autora.
- 14) Latinský název pochází od autora překladu, kterým byl italský učenec Gerhard z Cremony. V originále se dílo jmenuje *Al-Kánún fi ttibb*. Pozn. autora.
- 15) Tehdejší učenci se domnívali, že krev v žilách se liší od krve arteriální svým původem. Za místo venozní krvetvorby považovali játra, kdežto arteriální krvetvorba měla místo v srdci. Takto vytvořená krev měla proudit do periferie, kde měla být spotřebovaná. Tento názor se držel až do roku 1616, kdy anglický lékař William Harvey, mimo jiné student padovské univerzity, objevil a jako první popsal krevní oběh. Pozn. autora.
- 16) Jedná se o spojku, později nazvanou ductus venosus, která spojuje venu umbilicalis s v. cava inferior a tím ve fetálním období obchází játra. Po narození je tato obliterována a vytváří ligamentum venosum. Pozn. autora.
- 17) viz. POLIŠENSKÝ Josef, Jan Jesenský – Jesenius, Praha 1965

- 18) JESENIUS Jan, Průběh pitvy jím slavnostně provedené v Praze L.P. MDC, k níž byl přičleněn traktát o kostech. V edici Divišová Bohdana, Praha 2004. (str. 397).
- 19) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 392).
- 20) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 419).
- 21) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 392).
- 22) Alespoň dle přednášky Prof.MUDr. et RNDr. Ladislava Borovanského CSc, vydané jako příloha k JESENIUS Jan, Průběh pitvy jím slavnostně provedené v Praze L.P. MDC, k níž byl přičleněn traktát o kostech. V edici Divišová Bohdana, Praha 2004.
- 23) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , str. 380
- 24) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 381).
- 25) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 400).
- 26) Zde se Jesenius neopomenul poklonit domu Habsburskému, když tvrdí, že „*více duševní a rozumové síly se tají v nepatrnějším těla, jak sami pozorujete na hrdinech domu rakouského.*“ JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 407).
- 27) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 419).
- 28) Jesenius dělí kůži na vnitřní a vnější, přičemž vnější vrstva je pro něj pokožka, která nasedá na vlastní kůži. Dnes se pod pojmem kůže myslí celý orgán v globále. Kůže se dále dělí na pokožku, škáru a podkožní vazivo. Pozn. autora.
- 29) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 427).
- 30) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 429).
- 31) viz. poznámkový aparát v JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 429, pozn.11). Zde jsou ovšem chybně uvedeny dva latinské termíny pro jeden anatomický útvar. Fascia subcutanea abdominis není synonymem pro fascii Scarpaie.
- 32) Zřejmě zde běží o Fascia subcutanea abdominis, protože ta se nachází přímo pod tukovým vazivem břišní stěny lehce pod pupkem. Jedná se o celkem nezřetelný útvar, který se různými

směry ztrácí v okolních vazivových vrstvách břišní stěny. Je tedy možné, že u tučnějších lidí došlo k odstranění tukového vaziva společně s touto fascií, kdežto u vyhublých nebyl problém ji nalézt. Touto fascií skutečně mohou prosvítat podkožní cévy. Pozn. autora.

33) Tehdejší anatomická nomenklatura nebyla vůbec ustálená, takže je celkem normální, když u dvou různých autorů se jedna a tatáž věc jmenuje jinak. Některé útvary dostaly jméno po svých objevitelích, některé podle svého tvaru a jiné zase podle toho, co zrovna autorovi daného spisku připomínaly. K sjednocení anatomického názvosloví došlo až mnohem později, přesně v roce 1895 na mezinárodním sjezdu německé anatomické společnosti v Basileji. Toto názvosloví dostalo název Basilejské (zkratka B.N.A), bylo v roce 1935 modifikováno na sjezdu v Jeně (I.N.A). Poslední revidované názvosloví celosvětově uznávané, pochází z roku 1960, kdy bylo schváleno tzv. Pařížské názvosloví (P.N.A). Pozn. autora.

34) Příímý sval břišní (*m.rectus abdominis*) tvoří přední část břišní stěny. Začíná na chrupavčitých koncích 5. až 7. žebra a kaudálním směrem se upíná na sponu stydkou. Jeho průběh je přerušen 4 šlašitými vložkami, které mu dávají typický vroubkovaný (pro Jessenia uzlovitý) vzhled. Kromě toho je obalen vlastní vazivovou pochvou, která na přední straně svalu s těmito výběžky srůstá. Pozn. autora. JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 432).

35) Jedná se zřejmě o lig.teres uteri, které běží od děložních rohů přes tříselný kanál do velkých stydkých pysků. Pozn. autora. JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 433).

36) Jedná se o útvar zvaný *chorda urachi seu lig.umbilicale medianum*. Tento útvar je situován na vrcholu močového měchýře, od nějž míří směrem k pupku. Je to pozůstatek embryonálního vývoje, kdy urachus sloužil k odvádění odpadních látek z těla embrya.

„Předtím ovšem, nežli postoupíme, obraťme pozornost na cévy, které se táhnou uprostřed vrstev pobřišnice (...) Z nich jedna žíla, které proniká jakousi štěrbinou do dutiny jater, dostává skrze žilní výběžky do větví žíly vrátnicové a do kořenů duté žíly. Potom párové tepny dospívají do kyčelních větví srdečnice. Mezi nimi vede ke dnu močového měchýře trubice

zvaná úrachos (kanálek plodu). Tyto trubice mají dospělí i všichni novorozenci pouze podle názvu (...), protože již skrze ni nejsme živeni, nežijeme a nevydáváme moč jako v děloze.“

JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 435). Pozn. autora.

37) Jedná se o tzv. velkou předstěru (*Omentum majus*). Ta běží od velkého zakřivení žaludku směrem kaudálním. Bývá u lidí různě vyvinutá, může zasahovat až k pánevnímu spojení, nebo naopak může zasahovat pouze přes tlusté střevo. Omentum se skládá ze dvou listů, přičemž každý má dvě vrstvy pobřišnice (*peritonea*). Omentum je poměrně bohatě cévně zásobeno, takže Jessenioví mohlo připomínat speciální útvar, vhodný k trávení. Ve skutečnosti má více funkcí, například zvyšuje resorpční plochu peritonea, slouží k lokalizaci zánětlivého procesu v břišní dutině (zpravidla postižené místo obalí a tím zabrání dalšímu šíření) a v neposlední řadě slouží také jako bariéra proti vzednutí kliček tenkého střeva směrem k žaludku. Pod pojmem okruží chápe dnešní anatomie útvar, zvaný mesenterium. Ten slouží jako závěs tenkého střeva. Z textu ovšem nelze přesně určit, co si pod pojmem okruží představuje Jessenius. Pozn. autora.

38) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 438).

39) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 445).

40) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 442).

41) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 446).

42) Viz. poznámka číslo 5 v úvodu. Pozn. autora

43) Poloměsíčitá chlopeň se nachází mezi odstupem aorty z levé komory srdeční. Má tvar, který se připisuje k vlaštovčím hnízdům, přilepeným na stěnu, v tomto případě aorty. Její hlavní funkce je na začátku srdeční relaxace, kdy se v důsledku klesajícího tlaku v levé komoře srdeční plní krví a uzavře tak průchod mezi aortou a levou komorou. Tím zabrání zpětnému toku krve, ke kterému by docházelo. Pozn. autora.

44) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 451).

45) Ve skutečnosti se jedná o poměrně silný svěrač mezi dvanáctníkem a žaludkem. Ten brání příliš rychlé pasáži tráveniny ze žaludku do počátečního úseku tenkého střeva. Na pohled se jeví jako vyboulení žaludku, takže Jeseniovi mohl připomínat jakousi neznámou žlázu. Pozn. autora.

46) Lidové označení slepé střevo označuje v anatomii celý orgán zvaný *Caecum*, jehož částí je tzv. červovitý výběžek (*appendix*) dlouhý cca 8 cm. Ten se může zanítit a činit potíže.

V textu jsem se přidržel názvu slepé střevo pro celý orgán a appendix pro červovitý výběžek. Slepé střevo, resp. jeho červovitý výběžek, je některými autory díky četné lymfatické tkáni nazýván abdominální uzlinou. Ukazuje se, že má poměrně významné místo v obraně organismu. Pozn. autora.

47) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 443).

48) Slušelo by se podotknout, že játra ve skutečnosti mají v krevetvorbě nezastupitelné místo, ovšem v prenatálním věku. Přibližně v pátém měsíci intrauteriního vývoje se však krevetvorba z jater a sleziny přesouvá do červené dřene dlouhých, či plochých kostí, kde zůstává po celý život. V dětství se ještě ve dřeni dlouhých kostí krevetvorba drží, ale tato dřeň postupně tukově atrofuje (odtud název žlutá) a krevetvorbu tak zastávají ploché pánevní a hrudní kost. Za jistých patologických stavů se však krevetvorba v játrech může obnovit. Pozn. autora.

49) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 456).

50) Viz. tamtéž.

51) Ze sleziny vychází několik krátkých žilek, které spojením tvoří v. lienalis. Ta ze sleziny odhází směrem k játrům a za hlavou pankreatu se spojuje s v. portae. Co se týče spojení sleziny s ostatními orgány jmenované Jeseniem, mám za to, že se jedná o lymfatickou drenáž. Ze slezinných uzlin vychází větve, které skutečně jdou přes žaludek. (pozn. autora)

JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 462).

52) Samotné žíly jmenuje jako vnější a vnitřní hrdelní žílu. Chlopně popisuje jako dva druhy, podle způsobu „otevírání“ a „zavírání“. Tím však popis chlopní a jejich funkce končí.

JESENIOUS Jan Průběh pitvy ... , (str. 461).

53) Žluč v lidském těle slouží k tomu, aby se vstřebaly tuky ve střevě. Ona Jeseniova poznámka o obtížném výměšku mohla indikovat na potíže při žlučnickovém záchvatu. Těžko ovšem říct, na kolik bolest a píchání v pravém podžebří přisuzovali lékaři žlučníku. Pozn.

autora. JESENIOUS Jan Průběh pitvy ... , (str. 466).

54) Opět se domnívám, stejně jako u popisu sleziny, že se jedná o větev lymfatické drenáže žlučníku. Navíc mezi obtíže spojené se žlučníkem může patřit i nechutenství a také, v souvislosti s jeho funkcí, neschopnost zpracovat tuky se všemi důsledky z toho vyplývajících. Například neschopnost zpracovat vitamíny rozpustné v tucích a s tím související poruchy krevní srážlivosti, neboť vitamín K je pro tento proces důležitý. To může indikovat ona poznámka o chudém životě těchto lidí. Pozn. autora. JESENIOUS Jan Průběh pitvy ... , (str. 466).

55) Výše zmíněné žlázy jsou zřejmě nadledviny, které se nachází na horním pólu ledvin, se kterými sdílí tukový obal. Nadledviny, ačkoliv se nacházejí v blízkosti ledvin, s nimi nemají stavbou ani původem ve vývoji nic společného. Dokonce dřeň a kůra nadledvin mají obě rozdílný vývojový původ. Co se týče žláz uvnitř ledvin, mám za to, že se jedná o výše zmíněné pyramidy ledvinné. viz.poznámka pod čarou číslo 3. Pozn. autora. JESENIOUS Jan Průběh pitvy ... , (str. 467).

56) JESENIOUS Jan Průběh pitvy ... , (str. 470).

57) JESENIOUS Jan Průběh pitvy ... , (str. 471).

58) Jesenius pod pojmem spermatické cévy zřejmě vidí celý útvar, zvaný plexus pampiniformis. Viz. poznámka číslo 4. Pozn. autora.

59) Zde se jedná nejspíše o v.renalis dextra, která vychází z ledvin. Pravá v. spermatica ústí právě do odvodné žíly pravé ledviny, kdežto levá ústí přímo do dolní duté žíly. Pozn. autora

60) Jesenius je nazývá cévy, ačkoliv se jedná o odvodné žíly. Taktéž poznání nejen těchto útvaru stěhuje i to, že žíly vyjmenovává „proti proudu“ jejich toku. JESENIUS Jan Průběh pitvy ... , (str. 476).

61) Doslova je to tím, „aby z vodnatější krve, dopravené do levého varlete, vznikla látka pro zrod ženského pohlaví.“ JESENIUS Jan Průběh pitvy ... , (str. 477).

62) „To, že je většinou levé varle větší než pravé, zařídila podle mého názoru Příroda úmyslně, aby ženské pohlaví bylo početnější než mužské.“ JESENIUS Jan Průběh pitvy ... , (str. 484).

63) Jesenius nám nevědomky zanechal tehdejší názor na dědičnost a genetiku. Podle něj je „každý orgán obdařen spermatickou schopností, jak je vidět třeba z toho, že epileptický otec zplodí epileptického potomka, slabozraký slabozrakého, hrbatý hrbatého a kulhavý kulhavého. I když je tato schopnost všem částem společná, přece v nich vznik semene pouze začíná.“ JESENIUS Jan Průběh pitvy ... , (str. 484). Jakkoliv se nám tento názor zdá primitivní, má i dnes racionální základ.

64) „Než ženy dospějí, mají prsy nevyvinuté. U dospělých dívek znatelně povyroستou (...) u prsatých jsou dlouhá a povislá, a to až natolik, že když je zvednou, mohou si je položit na rameno a tak kojit nemluvně, které jim sedí na zádech.“

JESENIUS Jan Průběh pitvy ... , (str. 491).

65) Prvním, kdo popsal červené krvinky, byl holandský biolog Jan Swammerdam(1637-1680), ovšem hemoglobin nutný k transportu kyslíku byl popsán až v 19. století. Samotný kyslík byl objeven až za necelá dvě století od data pražské pitvy, a sice v roce 1777. Jeho objevitelem se stal švédský chemik Carl Wilhelm Scheele.(1742-1786) Pozn. autora.

66) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 500).

67) „*Nejdříve se rozšiřuje hrudník, a potom ze snahy vyhnout se prázdnu (...) následují jeho rozšíření plíce. Právě tak píše, že plíce se po zranění hrudniku sesedají. Já jsem však před šesti lety ve Wittenberku více než dvěma stům diváků ukázal, že to je nesprávné. U zraněného živého psa bylo totiž po čtvrt hodiny pozorováno, že se plíce mocně pohybují.*“ Více viz.poznámka 5. JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 500).

68) V dnešních učebnicích anatomie je zvykem popisovat srdce od vústění horní a dolní duté žíly směrem k hrotu, tzn. od pravé předsíně srdeční do pravé komory srdeční. To samé potom s levou stranou srdce. Pozn. Autora

69) Aorta po výstupu z levé komory srdeční tvoří jakýsi oblouk, ze kterého odstupují tři větve. Společný kmen, který se rozdělí na pravou podklíčkovou tepnu a pravou karotidu a dále levá karotida a podklíčková tepna. Aorta pak dále pokračuje jako sestupná tepna hrudníkem, sestupuje podél páteře vlevo a u dvanáctého žebra otvorem v bránici přestupuje do břišní dutiny. Domnívám se, že v prvním případě jmenovaném Jeseniem se jedná právě o tuto větev. Tím pádem by větev, jdoucí k záďům mohla být sestupná aorta. To, že podle Jessenia vychází aorta zprostřed srdece může být dáno mylným zorientováním daného orgánu. Pokud bychom nahlíželi na srdce, uložené v hrudní dutině, mohlo by se nám zdát, že aorta odstupuje jakoby zprostředka orgánu. Na vyňatém srdci se však orientujeme podle komor a síní. Pozn. autora

70) „*Rozšířením je totiž s krví přitahován řidší vzduch, naproti tomu stažením jsou vypuzovány sazovité odpady a s teplem se do celého těla vylévá pneuma.*“ JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 510).

71) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 515).

72) Jesenius popisuje vrstvy dvě, ovšem dnes se popisují vrstvy tři. Jesenius neměl možnost svoje poznatky ověřit pod mikroskopem. Vrstva krycích buněk, které tvoří výstelku lumen tepny, se popisují jako samostatná vrstva. Onou druhou silnou vrstvou je zřejmě míněna

svalovina, tedy ta vrstva, která se dnes řadí mezi prostřední vrstvy tepny. Pozn. autora.

JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 520).

73) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 525).

74) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 525).

75) Vidíme také, že stejně jako dnes, měli pokusy na zvířatech nezastupitelné místo během studia medicíny. Pozn. autora. JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 525).

76) Prvotní výživu plodu obstarává děložní sliznice, do které je zárodek implantován. Výživu tak bere přímo z děložních tepének. Brzy po vzniku zárodku se však diferencuje i tepenný systém a první cirkulace krve nastává přibližně ve 4. týdnu. Kardiovaskulární systém tak patří k prvním orgánům, které u embrya vznikají. Srdce vzniká o něco později z endotelové trubice. JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , str. (525).

77) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , str. (527).

78) Mezihrudí (*mediastinum*) je útvar, který je zhruba vymezený vnitřními okraji plic.

Probíhá tudy jednak jícen, průdušnice, dále obě průdušky, srdce, velké cévy a další. Nejedná se ovšem o dutinu v pravém slova smyslu, neboť hrudní orgány jsou zde odděleny vazivem.

Horní část mediastina není od krku nijak významně oddělena, což ostře kontrastuje s dolní částí, která je oddělena bránicí. Pozn. autora.

79) Ve skutečnosti se jedná o dvoulaločnatý orgán, někdy se popisuje ještě třetí lalok, tvořený spojovacím úsekem. Laloky štítné žlázy mají tvar trojboké pyramidy s vrcholy směřujícími směrem vzhůru. Pozn. autora.

80) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 525).

81) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 537).

82) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 542).

83) JESENIOUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 548).

84) Ve skutečnosti se zde, pakliže se termín zadní mozek rovná týlnímu laloku, nachází zrková kůra. Pozn. autora. JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 549).

85) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 552).

86) Mozeček, v dnešním slova smyslu, se nazývá útvar, který se nachází na spodní straně mozkového kmene. Tento orgán se strukturou podobá mozku, a proto dostal i svoje jméno. Jedná se o orgán, který je zodpovědný za řízení vzpřímené polohy těla, koordinaci volných pohybů a podobně. Proto se některá poškození mozečku, například revezribilní poškození alkoholem, projevují například špatným odhadem vzdálenosti předmětů v prostoru, nebo neschopností stát rovně. Pozn. autora.

87) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 553).

88) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 553).

89) Dnes popisujeme míchu od periferie směrem do centra. Ony zmíněné čtyři části, ze kterých mícha vzniká a jde do lebky, mohly znamenat prodlouženou míchu a Varolův most, na jehož zadní straně leží mozeček a mezimozek. Tyto tři části dohromady tvoří tzv. mozkový kmen, který vypadá jako pokračování páteřní míchy, ale z funkčních důvodů je řazen zvlášť. Pozn. autora.

90) Ve skutečnosti pouze optický nerv, má stejné obaly jako mozek, tedy deriváty tvrdé a měkké pleny mozkové. Periferní nervy mají sice také obal, tzv. epineurium, ovšem nejedná se o deriváty mozkových obalů. Je možné, že Jesenius měl na mysli jiný útvar, který s nervovou tkání přímo nesouvisí. Pozn. autora.

91) U člověka se popisuje dvanáct párů hlavových nervů, které vycházejí z mozkového kmene. Výjimku tvoří pouze čichový a zrkový nerv, které nevycházejí z kmene. Všechny hlavové nervy opouštějí lebku otvory v její bazi. Pozn. autora.

92) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 559).

93) *Corpus ciliare* (řasnaté tělísko) je orgán, který se nachází v předním oddílu oka. Na pohled je zřasené a zprohýbané a odtud pochází také jeho název. Dělí se na dvě části: *Orbiculus ciliaris* a *corona ciliaris*. Obě části mají při pohledu z vnitřní části oka kruhovou strukturu. Do corony se v podobě *fibrae zonulares* upíná závěsný aparát čočky a tím se dostáváme k jeho funkci. Tahem za tato vlákna se čočka oplošťuje a tím je umožněno vidění na dálku. Při pohledu na blízko se musí čočka více vyklenout a k tomu slouží *musculus ciliaris*, který svým tahem uvolní čočku z tohoto spojení, ta se díky své pružnosti vyklene, čímž změní svou optickou mohutnost a umožní tak pohled na blízko. Akomodace na blízko je aktivní děj, na dálku pasivní. *Musculus ciliaris* se může unavit, například čtením a takto postižené oko již není schopné dobře zaostřit na blízké předměty. K poruše vidění do dálky dochází ztrátou elasticity čočky. Pozn. autora.

94) Optický nerv vstupuje do oka skze útvar zvaný *discus nervi optici*. Ten se nachází na sítnici, konkrétně na její zadní straně. V tomto případě se mohlo jednat o závěsný aparát čočky, který mohl Jeseniovi připomínat drobné nervy. Pozn. autora. JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 568).

95) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 569).

96) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 574).

97) Zornice funguje podobně jako clona při fotografování. Zajišťuje tak, aby obraz nebyl přesvětlený, či tmavý. Vše je řízeno reflexně a zornicový reflex slouží také jako jedna ze zkoušek mozkových funkcí. Pozn. autora. JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 572).

98) Hovoří-li se v učebnici anatomie o uchu, je tím míněn celý útvar sluchu, nikoliv jen jeho vnější viditelná část, která se nazývá boltec. Pozn. autora.

99) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 584).

100) Domnívám se, že autor měl na mysli skutečně středoušní dutinu, na kterou prominuje řada útvarů, které připomínají kanálky. Prochází tudy kostěný kanálek lícního nervu a další

útvary. Při neopatrné preparaci, kterou nelze v tomto případě vyloučit, mohlo dojít k rozlámání těchto struktur, takže mohly skutečně připomínat otevřené dutinky. Pozn. autora.

101) Labyrint kosti skalní slouží k uložení blanitého labyrintu. Ten obsahuje soustavu tří na sebe navzájem kolmých kanálků spolu s dvěma váčky. Tyto kanálky jsou vyplněny endolymfou, která obsahuje mimo jiné statolity. Pohyb hlavy vyvolá následný pohyb lymfy a tím dojde k podráždění nervových zakončení. Tím dokáže člověk registrovat pohyb a polohu. Kanálky slouží k registraci začátku a konce pohybu, váčky slouží k registraci polohy hlavy. Pohyb lymfy za pohybem hlavy zaostává, proto například při nadměrnému podráždění kanálků například na kolotoči, dochází k motání hlavy i bezprostředně po ukončení pohybu. Pozn. autora. JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 583).

102) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str.594).

103) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 595).

104) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 605).

105) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 608).

106) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 617).

107) JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , (str. 629).

108) Zde jsem si dovolil volně parafrázovat citát z Mladoboleslavské kroniky od mistra Jiřího Kezelia Bydžovského vztahující se k datu 1605. „*Léta 1605. 12. Februarii Dominus Johannes Jessenius, medicinae profesor academiae Pragensis, anatomoval osobu ženskou po sedm dní v koleji Rečkovy. Ženské pohlaví ho proklínalo, aby ho také kat čtvrtil, s čímž se potkal, s jinými rebelanty v letu potom 1621.*“ KAMPER Zdeněk, Kronika Mladoboleslavská od Mistra Jiřího Kezelia Bydžovského sepsaná a vydaná u příležitosti 600. výročí povýšení Mladé Boleslavi na město, Mladá Boleslav 1935 (str. 76).

109) Přízvisko de Magna Jesen pocházelo z rodiště Jesseniova otce, a sice obce Horní Jaseno (nyní Turčianské Jaseno). NEJESCHLEBA Tomáš, Jan Jessenius v kontextu renesanční filosofie, Praha 2008.

110) Některé historiografické práce udávají za datum Jesseniova narození rok 1565. Ve své práci jsem se přidržel data, které udává Josef Polišenský. Pozn. autora.

111) V některých historiografických pracích se vyskytuje tvrzení, že Jessenius byl osobním lékařem Rudolfa II. Tohoto omylu se také drží Ottův slovník naučný. Prvním historikem, který tento omyl vyvrátil, byl Josef Polišenský. Více viz POLIŠENSKÝ Josef, Jan Jesenský – Jesenius, Praha 1965.

112) JANÁČEK Josef, Rudolf II., Praha 1997 (str. 505).

113) Nešlo o jeho první konfrontaci s císařem. Zatčen byl už o dva roky dříve v roce 1618, když se zúčastnil Uherského sněmu. Nakonec byl jako diplomat propuštěn. Ani tato příhoda mu však neposloužila jako varování. Pozn. autora.

114) Jeho popravu barvitě líčí ve své Mladoboleslavské kronice Jiří Kezelius Bydžovský, kde jmenuje osud všech odsouzených k smrti v roce 1621. „*D. Jan Jessenius hrdlo, čest i statek, jazyk mu uřezán za živa, s'at, hlava s jazykem na věži u mostu vystavena, čtvrcen a čtvrti na čtyrech silnicích u Prahy vystaveny.*“ KAMPER Zdeněk, Kronika Mladoboleslavská .... , (str. 142).

115) Asi nejbarvitější novodobé vyličení poprav 27 českých pánů pochází z pera českého historika Josefa Petráně. Viz PETRÁŇ Josef, Staroměstská exekuce, Praha 1985. (str. 9-25)

116).

117) Výstižné shrnutí vědeckého významu Jesseniova díla nám poskytuje Ottův slovník naučný. „*Výši anatomického vzdělání J-kého nejlépe lze seznati z jeho spisu Anatomia Pragensis a z traktátu o kostech (...) Popis je všude dogmatický, bez nejmenší stopy podrobnějších studií literárních a vlastních výtěžků pitvy v Praze vykonané, takže celou*

anatomii sluší pokladati spíše za pouhé kompendium asi na tom stupni stojící, jak nelézala se anatomie v 1. pol. XV. stol. před velkými objevy italských anatomů ve 2. pol. tohoto století.

Proti anatomii činí traktát o kostech dojem daleko příznivější, neboť tu patrně jest podrobnější studium J-kého.“ Ottův slovník naučný, třináctý díl, Praha 1898 (str. 276).

118) Borbonius napřed napsal disertační práci o dně a pak byl po několik dní zkoušen, než mohl být prohlášen za doktora medicíny. K medicíně se tehdy také počítala nauka o Sedmi věcech přirozených (viz.poznámka pod čarou číslo 1). O povaze zkoušky také napovídá její název, tedy disputace. Blíže viz. GELLNER Gustav, Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků, Praha 1938. (str.49-50) a dále rozdělení zkoušky (str. 260).

119) Částečný popis Vessaliova díla se nachází v knize Tomáše Nejeschleby. Autor si všímá podobnosti v úvodu k Vessaliovu dílu, kdy Vessalius velebí božskou velikost a účelnost stavby lidského těla, stejně jako citáty z Aristotela a ostatních myslitelů. Srv. s Jesseniovou větou o „*tvůrčí činnost svrchovaně moudrého Boha, který nezřídil v těle nic nadarmo, nic přebytečného.*“ (JESENIUS Jan, Průběh pitvy ... , str. 380). Více k této problematice viz.

NEJESCHLEBA Tomáš, Jan Jessenius v kontextu renesanční filosofie, Vyšehrad, 2008 (str. 122).

120) „*Věcně byl popis pitvy založen na Vesaliově anatomii, přičemž některé skutečnosti (popis oka a popis vzniku hlásek) byly převzaty z díla Jesseniova učitele Hieronyma Fabricia ab Aquapendente. Přednáška tak ve své době po odborné stránce nepřinesla nic nového.*“

FLORIÁNOVÁ Hana, Jesseniova přednáška k první veřejné pražské pitvě konané roku 1600, in:

SILIGAIOVÁ Zuzana, ŠEDINOVÁ Hana, KRITZLER Petr, Donum magistrae ad honorem Dana Martínkové, Praha 2007.

121) POLIŠENSKÝ Josef, Jan Jesenský – Jesenius, Praha 1965 (str. 25).

122) Ostatně další své lékařské dílo věnoval také císaři Rudolfu II. Jednalo se o spisek *Institutiones chirurgicae* z roku 1601. Pozn. autora.

123) Jesseniův současník, lékař Borbonius, ve svých denících mimo jiné napsal, jak obtížně a složitě dostával dluhy za své vlastní služby. Jeho sociální situace byla ztížena také tím, že v době povstání patřil mezi členy opozice proti panovníkovi. Blíže viz. GELLNER Gustav, Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků, Praha 1938.

124) Musíme si uvědomit, že Pražská lékařská fakulta, před svým zánikem, v pitevních cvičeních zaostávala a medicína byla ve srovnání s ostatními naukami na univerzitě brána jako podřadný obor. Není tedy divu, že studenti raději odcházeli studovat do zahraničí. Více viz. SVATOŠ Michal, Dějiny Univerzity Karlovy 1347/8-1622, Praha 1995. (str. 183-203).

125) Zajímavé je například líčení událostí, které následují po pražské defenestraci a sněmu v Karolinu. Jessenius se těžce rozhoduje, mezi univerzitou, politikou a výchovou své dcery. Jessenius chce zůstat apolitický a věnovat se pouze univerzitě a výuce. Také proto odmítá na naléhání kata Mydláře opustit Čechy po Bílé Hoře. Jak sám říká, nemá se čeho bát. Na stránkách Körnerova románu také dojde ke střetu s panem z Michalovic, který Jessenioví vyčítá zradu. Ač původně chtěl sloužit jen vědě, skončí nakonec na popravišti, stejně jako ostatní rebelové. Více viz. KÖRNER Vladimír, Lékař umírajícího času, Praha 2007. (str. 370?)

126) V jedné scéně jde Jessenius požádat kata Mydláře o svolení, aby mohl být přítomen popravě odsouzence. Během odchodu se stane zvláštní věc: „*Když totiž oba učenci v pozdní noční hodině opět katovnu opouštěli a vycházeli z mé komnaty, kde na zdi viseli moji mečové, jakmile překročil práh profesor Jesenský, pohnul sebou můj hlavní meč tak mocně, až zavadil o meč vedle visící. Kovový zvuk, který vydal, byl tak silný, že jsem se v hrozném uleknutí nazpět ohlédl. Můj oblíbený popravčí meč se skutečně pohyboval a to mi bylo tajemným znamením, že jeden z těchto mužů skončí na popravišti a to tímto mečem, který se tak významně pohnul.*“ Výbor ze čtyřsvazkového cyklu J.Svátka „Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze“. Text připravila a literárně upravila Jana Štefánková, Praha 1991.

127) Během psaní této práce jsem si udělal soukromou anketu na téma Jessenius mezi svými kolegy. Drtivá většina si vzpomněla na první pražskou pitvu, daleko méně dotazovaných si jeho jméno spojilo se staroměstskou exekucí a odbojem proti císaři. Pozn. autora.

Obrazová příloha:

1. Zdroj: <http://www.tv-max.cz/images/fotografie/TVRevue/2007/04/18/8-1.jpg> .
2. Zdroj: http://www.bibliothek.uni-augsburg.de/dda/dr/hist/we_00001-00021/we_01084/ .
3. Zdroj: “*Theatrum Anatomicum in History and Today*”, Gerst-Horst Schumacher, *International Journal of Morphology*, n°25(1), 2007.
4. Zdroj: “*Theatrum Anatomicum in History and Today*”, Gerst-Horst Schumacher, *International Journal of Morphology*, n°25(1), 2007.
5. Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Vesalius_Fabrica_fronticepiece.jpg .
6. Repro z knihy: JESENIUS Jan, Průběh pitvy jím slavnostně provedené v Praze L.P. MDC, k níž byl přičleněn traktát o kostech. V edici Divišová Bohdana, Praha 2004.
7. Repro z knihy: Mistr Jan Jessenský, Spolek pro chemickou a hutní výrobu-farmaceutické oddělení, Praha, 1941.
8. Foto autor.
9. Zdroj: http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:Jan_Jessenius_medal.jpg&filetimestamp=20080907133320
10. Zdroj: <http://www.obecjaseno.szm.sk/Index.htm>